

tum facias, Nos (quemadmodum per hasce nostras in forma Brevis Litteras tibi declaramus et injungimus) decernere atque statuere, sicut in eadem constitutione Nostra innuimus, ipsos suosque successores canonicos, choro quidem interessentes assistentesque, minime vero canentes psallentesve, nullo pacto ex praebendis et distributionibus facere fructus suos, atque adeo restitutioni obnoxios esse ac fore. — Ex quo diplomate remanet tandem decimum quod canonici, vel non interessentes, vel non canentes aut psallentes in choro, nedum distributiones quotidianas amittunt, sed etiam non faciunt fructus suos ex praebendis, atque ad restitutionem sunt obnoxii.

Dubitatur 4°. An satisfaciant choro, qui submisce recitant psalmos, alteram partem audiendo?

Loquendo de choro in generali, an isti satisfaciant Officio, adsunt duae sententiae:

Prima, quam tenent Cajetanus¹, Armilla², Navarrus³, et alii apud Salmant.⁴, dicit non satisfacere; quia non communicant cum aliis canentibus. — *Secunda* vero sententia, valde probabilis et communior, affirmat; hancque tenent Sanchez⁵, Lessius⁶, Suarez⁷, Filiuccius^h, Concinaⁱ, Bonacina⁸; Salmant.^h cum Soto^j, Trullench, Villalobos, etc. Ratio, quia ad satisfaciendum Officio in choro, non est necesse ut

quisque audiat omnes voces alterius partis: unaquaeque enim pars cum alia unum corpus constituit, et mutuo communicat.

Loquendo autem de choro canonico-rum, an ipsi submisce recitando satisfaciant choro, et lucentur distributiones?

Affirmat Sanchez⁹ cum aliis. — Sed communiter et merito id negant Lessius, Filiuccius¹⁰, Concina¹¹, Continuator Tournely¹²; et Bonacina¹³ cum Suarez, Petro Navarra^k) et Rodriguez. Ratio, quia distributiones debentur solum iis qui choro inserviunt: servitium autem chori¹⁴ in eo consistit, ut clerici conveniant in ecclesia ad Officium psallendum. Ergo qui non psallunt, sed Officium submissa voce recitant, non possunt dici choro inservire.

Censet tamen Bonacina¹⁵ cum Suarez, Filiuccio, etc., quod canonici ita recitantes possunt saltem percipere mediam partem distributionum. — Sed SS. noster Pontifex Benedictus XIV (ut mox supra vidimus in praecedenti Dubio) expresse declaravit, canonicos non canentes vel psallentes, non solum amittere omnes distributiones, sed etiam teneri ad restituendos fructus praebendae.

Dubitatur 5°. An canonici, portionarii et similes, possint inservire choro per substitutos, vel alternatim unus pro alio?

Negat Joan. Bapt. Ventriglia¹⁶ cum Zerola, Barbosa et Garcia; ex praescripto

sed non choro, nec lucratur distributiones.

Quando canonici possint inservire per alios.

¹ V. *Horae canonicae*, § 5, v. f. — ² V. *Horae canonicae*, n. 22. — ³ De Horis canon., cap. 10, n. 47. — ⁴ Tr. 16, cap. 1, n. 25. — ⁵ Consil. mor., lib. 7, cap. 2, dub. 14, n. 2. — ⁶ Cap. 34, n. 184, i. f. — ⁷ De Relig., tr. 4, lib. 4, de Orat. publ. Eccles., cap. 12, n. 8. — ⁸ Disp. 1, de Offic. div., qu. 3, punct. 2, § 1, n. 16. — ⁹ Trull., Decal., lib. 1, cap. 7, dub. 16, n. 8. — ¹⁰ Villal., part. 1, tr. 24, diff. 10, n. 9. — ¹¹ Consil. mor., lib. 2, cap. 2, dub. 99, num. 2. — ¹² Less., loc. cit., num. 184. — ¹³ Tr. 23, n. 196. — ¹⁴ De Horis canon., cap. 11, § 1, n. 9. —

¹⁵ De Relig., part. 2, cap. 2, art. 8, sect. 5, qu. 1, v. *Ex dictis*. — ¹⁶ Loc. cit., n. 17. — *Suar.*, loc. cit., n. 9 et 10. — *Rodrig.*, Sum., part. 1, cap. 145, n. 5. — ¹⁷ Clem. *Gravis*, de celebr. missar. — ¹⁸ Disp. 1, de Offic. div., qu. 3, punct. 2, § 1, n. 17. — *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, de Orat. publ. Eccles., cap. 12, n. 10. — *Fili.*, tr. 23, n. 196. — ¹⁹ Prax. ... de residentia canonicor., annot. 19, § 3, n. 18. — *Zerola*, Prax., part. 2, v. *Canonica*, 5. — *Barbosa*, de Canonicis, cap. 31, n. 3 et 4. — *Nicol. Garcia*, de Benefic., part. 3, cap. 2, n. 495.

ejusmodi consuetudinem adesse in omnibus fere ecclesiis Hispaniae.

^h) Filiuccius, *tr. 23, n. 195*, ita sane docet, « modo sint alii ex sua parte, qui possint exaudiri ab altera ». Eodemque modo loquuntur Salmant., *loc. cit.*, n. 25. — Sed Filiuccius mentem suam his verbis explicat: « Non quia id necesse sit ad munus ipsius recitandi Officium; sed ad indicandum in praxi id non posse fieri, quando non essent alii qui possent exaudiri ».

ⁱ) Concina, *de Horis canon., cap. 11, § 1, n. 9*, hanc opinionem satis perspicue significat, scribens: « Dum musici canunt aliquam

Horam, debent canonici submissa voce eam recitare; et consultus esset, ut ante musicam vel post, prout opportunus fuerit, ipsi canonici in choro recitent ».

^j) Sotus, *de Justitia, lib. 10, qu. 5, art. 4, v. f.*, rem satis innuit, dum requirit, « ut quando in choro canitur, ipse Officium solvat, ut cum aliis orare censeatur ».

^k) Petrus Navarra perperam pro hac opinione a Bonacina adducitur. Licet enim rationes hujus sententiae afferat, *lib. 2, cap. 2, n. 213 et seqq.*; at profecto, *n. 216*, addit: « Ego vero, salvo meliori iudicio, existimarem nullam esse restituendi obligationem, suppo-

concilii Tridentini¹, ubi dicitur: *Omnes vero divina per se, et non per substitutos, compellantur obire Officia*. Hinc ait id vetari, etiamsi adsit consuetudo vel statutum id permittens; ex declaratione S. Congreg. 25 Julii 1570: *Si factum est aliquod statutum, quod canonici possint inservire per substitutos, vel alternatim unus pro alio, non habeatur ejus ratio: quia est contra concilium*. — Tantum id concedit Ventriglia, si adsit legitimum impedimentum, v. gr. infirmitas et absentiae permissae.

Verumtamen advertunt Fagnanus², Monacelli³ et Matthaueucci⁴, declarasse Sac. Congreg. Concilii, quod episcopus (ubi adest consuetudo, ut notat Monacelli) potest concedere facultatem capitularibus invicem se substituendi in servitio tum

ecclesiae tum chori. Modo non substituantur iis temporibus quibus servitio ecclesiae adstricti sunt; et modo curet episcopus, ne hac facultate substituendi illi abutantur: puta, si hujusmodi substitutiones sint nimium frequentes. Alias vero, (ut scribit idem Fagnanus) declaravit S. Congregatio, decretum hoc locum habere tantum inter praesentes. — Cumque deinde dubitatum fuerit, an censendus sit absens, qui pernoctat extra moenia civitatis ubi est cathedralis, per medium milliarem vel circiter in suburbiis, unde canonicus opportune possit ad servitium accedere; S. Congregatio respondit non censi absentem¹.

Omnes has declarationes colligit et refert card. Lambertini⁵.

DUBIUM VII.

De Circumstantiis restitutionis.

ARTICULUS I.

QUO TEMPORE, LOCO ET MODO DEBEAT RESTITUI.

676. Quando et ubi facienda restitutio. — 677. An sumptibus furis. — 678. Quando et ubi facienda solutio ex contractu. — 679. Quando peccat differens restitutionem. — 680. Ad quid tenetur debitor, si ex dilatione creditor patitur damnum. — 681. An absolendus, qui potens restituere, vult differre restitutionem. — 682. An absolvi possit debitor antequam restituat. — Et an confessarius debeat monere de restitutione poenitentem qui est in bona fide, si praevideat monitionem non profuturam. — 683. Quot peccata committat negligens restituere.

Quando et ubi facienda restitutio.

676. — « Resp. Debet quamprimum, et « eo modo ac loco restitui, quo jus et interesse damnificati requirit, et commode « ac moraliter fieri potest sine gravi incommodo, quod quis pateretur in re sua propria, ultra debitum. — Vide Laymann⁶, Filiuccium⁷.

« Unde resolves:

« 1°. Qui non potest commode restituere aperte, faciat clam; et qui non potest per se, faciat per aliam personam

Potest fieri clam vel per internum.

« interpositam, v. gr. confessarium ». — [Quid, si confessarius non restituat? Vide dicenda n. 704].

677. — « 2°. Possessor malae fidei, v. gr. « fur, debet suis sumptibus ad eum locum « rem deferre, ubi alter habiturus fuisset, « si non fuisset ablata, destructa vel inique « detenta, deductis tamen expensis quas « alter eam servando vel deferendo debet « buisset facere. Excipe, nisi transferendo « deberet plus impendere, quam res valet;

Facienda sumptibus furis.

Exceptio.

¹ Sess. 24, de Reform., cap. 12. — S. C. Conc., ap. Ventriglia, Prax. ... de Resid. Canonicor., annot. 19, § 3, n. 18. — Ventriglia, loc. cit. — ² In cap. *Cum omnes*, de constitution., num. 28. — ³ Formular. part. 2, tit. 13, formul. 2,

num. 64. — ⁴ Official. curiae eccles., cap. 55, § 1, num. 9. — *Monacel.*, loc. cit. — *Fagnan.*, loc. cit., n. 29. — ⁵ Notific. 107, n. 17 et 18. — ⁶ Lib. 3, sect. 5, tract. 2, cap. 10. — ⁷ Tract. 32, n. 108 et sequent.

sitis, quae supra diximus, ut attente saltem ad verba, vel attentione quadam saltem externa corporis assistant, et domi Officium persolvant, capellanos habeant ».

¹) Quaedam hic notanda sunt circa allegatas S. C. C. declarationes, ex his quae apud Pallottini habentur. — Et primo quidem declaratio, quae ex Ventriglia desumpta est, minime

« tunc enim plerumque, ex praesumpta mente domini, posset restituere pauperibus vel in usus pios. — Bonacina ¹ ».

Quaestio est: *an fur teneatur rem redde- re domino, etiam cum sumptu majori quam res valet?* — Affirmant Navarrus ^{a)}, Valentia ^{b)}, Dicastillus ^{c)}, Cajetanus, etc., apud Salmant. ². Sed negant Salmant. ³ cum Soto ^{d)}, Palao, Bonacina, Lessio ^{e)}, etc., cum Busenbaum hic. — Vide dicta supra n. 597 et 598.

Possessor bonae fidei.

« 3°. Bonae fidei possessor satisfacit, si restituat in loco ubi rem possidet ⁴ ».

Debitor ex contractu, ubi solvenda.

678. — « 4°. Debitor ex contractu, eo loco et tempore solvi debent, de quo inter partes conventum fuit expresse vel tacite. — Vide Lessium et Bonacina ⁵ ».

Regulariter, praecisus pactis, solutio, in contractibus, quoad locum, fieri debet in loco ubi contractus fuit initus, et expensis illius in cuius favorem fuit contractus.

Quando.

Quoad tempus autem, si istud non sit conventum, non peccat graviter debitor, si non restituat donec moneatur ab altera

¹ Disp. 1, de Restit., qu. 5, punct. unic., n. 4 et 5. — Cajetan., in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 5, ad 3, v. *De multum autem distante*. — ² Tr. 13, cap. 1, n. 195. — ³ Loc. cit. — Palao, tr. 32, disp. 1, punct. 18, § 6, n. 1. — Bonac., loc. cit., n. 5. — ⁴ Bonacina, disp. 1, de Restit., qu. 5, punct. unic., n. 1. —

apud Pallottini reperitur. — Deinde, quod Fagnanus asserit: posse scilicet episcopum licentiam substituendi concedere, est paulo diversum apud laudatum Pallottini. Canonici nimirum possunt sibi aliquem substituere, sub allatis conditionibus; episcopus vero invigilare debet, ne ea facultate abutantur, scilicet ut ejusmodi substitutiones non sint frequentiores: quod episcopi arbitrio judicandum est. — Pariter S. C. C. non loquitur de distantia dimidii milliarii; sed ut praesentes agnoscit eos, qui sunt in suburbis, vel etiam, ubi desunt suburbia, si adsint intra urbis territorium. Cfr. Pallottini, v. *Canonici*, § VII, n. 106 et seqq. — Denique advertendum est illas S. C. C. declarationes non requirere consuetudinem, unde mitius videtur esse interpretandus Monacelli.

677. — ^{a)} Navarrus, *Man.*, cap. 17, n. 43, id videtur innuere. Cfr. notam a superius ad n. 597.

^{b)} Valentia, in 2^{am} 2^{ae}, disp. 5, qu. 6, punct. 8, id revera affirmat, dummodo debitor, attento ejus alioqui statu honesto, non patiatur propterea grave damnum, atque adeo majus quam ipse creditor ex dilata restitutione passurus esset.

parte. Nisi illa ob timorem, oblivionem aut impotentiam, omittat monere; vel nisi debitor obligarit se cum juramento: quia juramentum de se obligat quamprimum. Ita Salmant. ⁶ cum Palao ^{a)}, Covarruvias ^{b)}, etc. — Monent autem ⁷ Lugo, Bonacina, Trullench, etc., non esse damnandum de culpa gravi, qui differt solvere debitum ex contractu sine gravi damno creditoris, licet iste petat; quia talis dilatio non videtur tunc graviter ei injuriosa. Et adhaeret Busenbaum n. seq.

679. — « 5°. Si quis possit quamprimum restituere totum, ad id tenetur. Si tamen alter dilatione non pateretur ulterius damnum aut non notabile, non facile arguendus esset gravis peccati is qui cum proposito satisfaciendi differret, aut paulatim per partes solveret. — Vide « Bonacina ⁸ ».

Certe excusatur a peccato gravi qui differt restitutionem per breve tempus, in quo dominus nec damnum patitur grave nec graviter censetur invitus. Ita Salmant. ⁹ cum Lugo, Cajetano ^{a)}, Bonacina ^{a)}, etc. —

Less., cap. 15, n. 52 et seqq. — ⁵ Loc. cit., n. 9. — ⁶ Tr. 13, cap. 1, n. 254. — ⁷ Ap. Salmant., ibid., n. 255. — Lugo, disp. 20, n. 211. — Bonac., loc. cit., qu. 6, punct. unic., n. 4. — Trull., lib. 7, cap. 14, dub. 10, n. 4. — ⁸ Loc. cit., qu. 6, punct. unic., n. 4. — ⁹ Loc. cit., n. 253. — Lugo, disp. 20, n. 211.

^{c)} Dicastillus, *de Restit.*, disp. 11, dub. 9, n. 100, loquitur de casu quo non adsit spes futurae occasionis, quae sineret restitutionem sine sumptibus fieri; et asserit tunc faciendam esse restitutionem, quantumvis magni fiant sumptus.

^{d)} Sotus, *de Just. et Jure*, lib. 4, qu. 7, art. 1, post concl., negativam hanc opinionem satis innuit, dum scribit restitutionem faciendam esse cum aliquo, sed non cum gravi detrimento.

^{e)} Lessius, *cap. 15, n. 50*, asserit posse differri restitutionem, modo dominus nullum vel parvum damnum inde patiat, « si res non potest sine magnis sumptibus restitui ».

678. — ^{a)} Palao, *tr. 32, disp. 1, punct. 18, § 7, n. 2 et 7*, non loquitur de timore, oblivione, impotentia, quae ceteroquin a Salmant. intra parentesim ponuntur. In reliquis concordat.

^{b)} Covarruvias a Salmant. allegatur pro solo casu in quo debitor cum juramento sese obligaverit; idque revera habet in *Variar. resolut. lib. 3, cap. 17, n. 5*.

679. — ^{a)} Cajetanus, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 8; Bonacina, *loc. cit.*, qu. 6, punct. unic., n. 1, i. f., non aliud habent nisi: restitutionem

Brevis dilatio restitutionis, venialis.

Palao ^{b)}, ordinarie loquendo, spatium viginti dierum putat esse breve.

680. — Utrum, si debitor habet justam causam differendi restitutionem, teneatur deinde restituere omne damnum, quod creditor ex dilazione patitur? — Respondetur:

Juste differens restitutio nem non tenetur de damno secuto.

Si debitum non est ex delicto, non tenetur; ut ex communi docet Lugo ¹ et Croix ².

Si vero ex delicto est, nec etiam teneri si dilatio sit justa, dicunt Navarra ^{a)}, Dicastillus ^{b)}, Burghaber et Diana, apud Croix ³, qui probabile putat. Quia, ut ajunt, tunc circa dilationem creditor esset irracionabiliter invitus. — Sed communius et probabilius tenetur: ut docent Lugo ⁴, Lessius ⁵, et Molina ^{c)}, Laymann ^{c)}, Rebellus ^{c)}, Tamburinius aliique, cum Croix ⁶. Ratio: quia, licet justa dilatio posterior non sit causa damni, tamen revera causa fuit illa prima injusta acceptio.

Nisi debitum sit ex delicto.

681. — « 6°. Qui scit se teneri ad restitutionem, et cum possit in vita, non vult

¹ Disp. 18, num. 35. — ² Lib. 3, part. 2, num. 252. — Burghab., Centur. 1, cas. 10. — Diana, part. 11, tr. 6, resol. 20. — ³ Lib. 3, part. 2, n. 252. — ⁴ De Just. et Jure, disp. 21, n. 17. — ⁵ Lib. 2, cap. 16, n. 32. — Tambur., Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 2, § 6, n. 5. — ⁶ Loc. cit., n. 252. — Salon, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 8, contr. 1, post concl. 4, v. *Sequitur 2 et 3*. — Sayr., *Clav.*, lib. 10, tr. 6, cap. 2, num. 30 et 31. — Bonac., disp. 1, de Restit. in gen., qu. 6,

« restituere nisi in articulo mortis, vel « post mortem per haeredes; absolvi non « debet nec potest: quia semper est in « actuali peccato et impenitens. — Salmant. ⁷. — Sayrus, Bonacina, Trullench ⁷ ».

Nolens restituere nisi in morte non absolvendus.

Certum est non posse absolvi qui, potens, non vult restituere nisi in morte vel per partes. — Limita 1°. Nisi ille sit in bona fide, et monito praevideatur non profutura; ut Salmant. ⁸ cum Dicastillo, Petro Navarra, Silvestro, etc. — Limita 2°. Nisi adsit justa causa, nimirum scandalum, infamia et similia, si statim fieret restitutio. Salmant. ⁹ cum Lugo, Dicastillo, Bonacina, Bañez ^{a)}, etc.

Limitatio nes.

682. — Quaeritur hic 1° *Utrum sit absolvendus debitor antequam restituat?*

Prima sententia dicit, bene posse absolvi, non solum prima, sed etiam secunda vice, si det vera signa doloris et propositi. Ita Viva ^{a)} cum Navarro ^{a)}, Valentia ^{a)}, Ledesma ^{a)}, Sayro ^{a)}, etc.; Mazzotta. — Et probabilem putant Salmant. ¹⁰ cum Petro Navarra et Dicastillo, etiamsi poeni-

Debitor, juxta alios, absolvendus ante restitutionem.

num. 15. — ⁷ Decal., lib. 7, cap. 14, dub. 10, num. 9 et 12. — ⁸ Tr. 13, cap. 1, n. 256. — Dicast., *de Restit.*, disp. 10, dub. 1, n. 8. — Petr. Navar., lib. 4, cap. 4, dub. 11, n. 70. — Silvest., v. *Restitutio V*, qu. 5. — ⁹ Loc. cit., n. 259. — Lugo, disp. 20, n. 212. — Dicast., loc. cit., n. 14, juncto dub. 3, n. 34. — Bonac., loc. cit., n. 15. — Maazol., tr. 6, disp. 2, qu. 4, cap. 3, § 3, v. *Infers 2*. — ¹⁰ Loc. cit., n. 258. — Petr. Navar., loc. cit., dub. 13, n. 77. — Dicast., loc. cit., dub. 1, n. 17.

faciendam esse statim, scilicet, uti explicant, ubi tempus opportunum aderit.

^{b)} Palao, *loc. cit.*, § 7, n. 11, non assignat dictum spatium.

680. — ^{a)} Petrus Navarra ita sane docet, *lib. 4, cap. 4, diff. 9, n. 56*, disputans de restitutione in genere, non vero de restitutione ob delictum.

^{b)} Dicastillus, *de Restit.*, disp. 10, dub. 3, n. 73, id quidem ut probabilissimum habet, quando adest extrema vel gravis necessitas, aut quando imminet spirituale periculum; at n. 75, asserit illum ad restitutionem hujus damni teneri, cum ad lautorem fortunam pervenerit. Quae omnia a Croix notantur.

^{c)} Molina, *tr. 2, disp. 754, n. 3*; Laymann, *lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 12, n. 2*; Rebellus, *part. 1, lib. 2, qu. 17, n. 22, v. f.*, haec docent, tractantes de restitutione in generali.

681. — ^{a)} Bañez male citatur a Salmant.; id enim non habet in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 8, dub. 1, ad 3.

682. — ^{a)} Viva, *de Restit.*, qu. 1, art. 5, n. 6: « Si tamen, inquit, iterum appareat magnus dolor et firmiter propositum, potest secunda

vice benigne absolvi ex Navarro... Imo nonnulli etiam concedunt cum Valent., Ledesma, Sayr., Navar., contra communiorem, quod possit etiam tertia vice, et aliquando adhuc quarta absolvi... In praxi tamen rarissime hac doctrina utendum est, quia nisi restituat, prius quam iterum ad sacramentum accedat, qui alias in proposito defecit, impossibile moraliter est, quod habeat verum propositum restituendi statim post confessionem. — Et revera, Navarrus, *Man.*, cap. 17, n. 59, v. *Quarto*, loquens de eo qui, etsi jussus jam a confessario, nondum tamen restituit, ait posse occurrere tales circumstantias, ut confessarius solo restituendi proposito contentus esse debeat. — Quod Valentia, in 2^{am} 2^{ae}, disp. 5, qu. 6, punct. 7, v. *Ex his causis*, magis determinat, dicens posse absolvi « secundo et forte saepius ». — Sayrus autem, *loc. cit.*, n. 26, posse absolvi dicit « eum qui primo vel secundo ad confessionem accedit cum debito [videtur legendum: proposito] restituendi », dummodo confessarius animadvertat eum vere dolere et firmiter proponere statim restituere. — Denique Martinus de Ledesma, 2^a 4^{ae}, qu. 18, art. 8, v. *Du-*

tens monitus prima vice, culpabiliter non restituerit.

Negat S. Doctor, si restitui sit possibilis.

Sed mihi omnino placet *secunda* sententia, quam tenet Pater Concina¹: regulariter non esse absolvendum debitorem, nisi prius restituat, quando ipsi restitutio est moraliter possibilis: sicut non est absolvendus concubinarius, antequam concubinam abjiciat. Experientia enim satis compertum est, quod debitores post absolutionem rarissime restitunt: prout concubinarum rarissime concubinas dimittunt. Unde S. Thomas de Villanova² recte monuit: *Prius ergo vadat et concubinam a domo pellat, pecuniam alienam restituat...; et tunc ad confessarium redeat et absolvatur.* — Caeterum bene ait Concina³, quod si revera prudens confessarius deprehendat, debitorem sincere paratum esse restituere cum primum poterit, et restitutio non possit fieri cito, recte poterit eum absolvere pro prima vice. Immo probabilissime id admittunt Salmant.⁴ et Lugo⁵, etiam pro secunda et tertia vice, si tales occurrant circumstantiae, ut confessarius solo proposito restitutionis contentus esse debeat.

Quaeritur 2°. *Utrum, si poenitens sit in bona fide, et confessarius praevideat monitionem restitutionis minime esse futuram, debeat monere?*

¹ De Restit., dissert. 2, cap. 3, num. 25. — ² Serm. in Feria VI post Dom. IV Quadrag., n. 11. — ³ De Restit., dissert. 2, cap. 3, n. 24. — ⁴ Tr. 13, cap. 1, n. 258. — Lugo, de Poenit., disp. 22, num. 26. — *Sanch.*, de Matrim., lib. 2, disp. 38, n. 10 (al. num. 11). — *Cano*, Relect. de Poenit., part. 6, v. *Atque id ego intelligi.* — *Laym.*, lib. 5, tr. 6,

bitabis tamen, laxius docet posse absolvi, etiamsi « millies » proposuit et nunquam fecit; conveniens tamen esse ait, ut confessarius eum non absolvat, nisi prius restituat, si potest, aut det cautionem.

^{b)} Lugo, de Just. et Jure, disp. 20, n. 213, loquitur de poenitente, « qui admonitus alias a confessario, restitutionem promisit et non observavit ».

683. — ^{a)} Dicastillus, de Restit., disp. 1, dub. 5, ex parte tantum concordat; negat enim n. 66, diversa committere peccata eum qui pluries repetit propositum non restituendi; sed n. 67, asserit multiplicari peccata, quando voluntas non restituendi interruptur per somnum aut per naturalem inconsiderantiam.

^{b)} Trullench perperam pro hac sententia a Salmant. allegatur; siquidem, lib. 7, cap. 14,

De hoc Dubio vide dicenda de Poenit., Lib. VI, n. 614, ubi partem negativam probabimus cum Lugo, Sanchez, Cano, Laymann, Salmant., Roncaglia, Sporer et aliis communiter, contra paucos. — Si enim confessarius cum magna prudentia officio suo fungi debet, quomodo prudenter se geret, si poenitentem monebit, praevidens quod ille animae detrimentum patietur, et e converso damnum creditoris non amovebitur?

683. — Quaeritur 3°. *Quot peccata committat negligens culpabiliter restituere?*

Prima sententia, quam Salmant. probabilissimam vocant, tenet tot peccata distincta committere, quot intersunt occasiones restituendi, et quoties proponit non restituere: immo, quoties per somnum aut per alia distrahitur.

Ita Bonacina, Vasquez, Dicastillus^{a)}, Trullench^{b)}, Bañez^{c)}, etc., apud Salmanticensis⁵.

Secunda sententia docet unum peccatum committere, licet per annum et amplius in eadem voluntate non restituendi perseveret. Ratio, quia tale peccatum, quamvis physice interruptatur, moraliter tamen non censetur interruptum, quoties non retractatur mala voluntas, quae virtualiter semper permanet in effectu retentionis. Ita Lugo⁶ cum Navarro^{d)},

cap. 13, n. 5, v. *Dico 2.* — *Salmant.*, tr. 6, cap. 12, n. 34. — *Roncaglia*, tr. 19, qu. 5, cap. 3, qu. 4, resp. 2. — *Sporer*, Sacramental., part. 3, cap. 6, n. 795. — *Salmant.*, tr. 13, cap. 1, num. 264. — *Bonac.*, disp. 1, de Restit. in gen., qu. 6, num. 11. — *Vasq.*, in 1^{am} 2^{ae}, disp. 75, cap. 3. — ⁵ Tr. 13, cap. 1, n. 262. — ⁶ De Poenit., disp. 16, n. 549.

dub. 10, n. 7, negat multiplicari peccatum nisi per actum contrarium. Cfr. etiam cap. 5, dub. 13, n. 6, ubi fusius idem docet.

^{c)} Bañez, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 8, dub. 1, ad 3, non loquitur de somno nec de distractione; sed asserit multiplicari peccatum, quoties quis retinendi propositum repetit; aut re aliena pretio aestimabili utitur; aut dominus rem suam vindicat, et detentor negat; aut dominus novum patitur detrimentum, et detentor, id sciens, non restituit.

^{a)} Navarrus a Lugo citatur ex Suar., qui, de Poenit., disp. 22, sect. 5, n. 32, dicit Navarrum *videri* id concedere cap. 6, n. 16. Et re quidem vera, loc. cit., Navarrus negat generaliter « peccatum iterari aut multiplicari, etiam si durante opere exteriori, multoties voluntas interior interruptatur et renove-

Monitio non profutura omittatur.

Culpabiliter negligens restituere, probabiliter pluries peccat.

Probabiliter semel tantum, nisi retractet malam voluntatem.

Gabriele^{e)}, Tanner; et Salmant.¹ cum Petro Navarra, Aragon et Diana cum aliis. — Hinc dicunt sufficere poenitenti, confiteri omissionem restitutionis, quin tempus exprimat; quia diuturnitas tem-

poris non est nisi circumstantia aggravans.

Utraque sententia est probabilis; sed haec secunda videtur probabilior. — Vide Lib. V, de Peccat., n. 40, v. *Infertur 2°.*

ARTICULUS II.

QUO ORDINE RESTITUI DEBEAT.

684. *Cui facienda restitutio, si res exstet.* — 685. *An pretium rei venditae possit solvi creditori venditoris.* — 686. *An pecunia furtiva, immixta propriae, restituenda sit ante alia debita.* — 687. *An prius restituenda debita certa quam incerta.* — 688. *An prius solvenda debita ex delicto quam ex contractu.* — 689. *Quae alia debita prius solvenda.* — 690. *An semper praeferendi creditores hypothecarii anteriores, etiam ex hypotheca tacita.* — 691. *An praeferri possit creditor pauperior.* — 692. *An prius exigens.* — 693. *An creditor, cui inter plures facta est solutio, possit eam retinere.* — 694. *An famuli possint accipere salarium a debitis gravato.* — 695. *An uxor et filii, alimenta.*

Ordo in restituendo, quando servandus.

Quando res exstat apud debitorem.

684. — « Resp. Certum est, non necessarii ordinem servari, quando debitor omnibus solvere potest. — Quando vero tantum non habet, aut haeredibus reliquit, sequentes regulae servandae:

« 1°. Si debitor rem alterius apud se habet (quocumque titulo habeat, sive ex furto, sive ex deposito, sive inventionem, etc.), debet prius restitui domino suo, vel « eo deficiente, pauperibus. — Similiter, si res empta ad creditum, pretio non soluto, adhuc exstet. Navarrus, Silvester, Bonacina². Hoc tamen Lessius³ (contra Bonacina², etc.) limitat, nisi venditor ab emptore fidejussorem vel pignus accepit ».

685. — Quaeritur: *An venditor rei, exstante re, sit praeferendus pro pretio aliis creditoribus emptoris?*

Tanner, tom. 3, disp. 4, qu. 6, dub. 14, num. 425. — ¹ Tr. 13, cap. 1, num. 264. — *Petr. Navar.*, lib. 4, cap. 4, n. 9. — *Aragon*, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 8, v. *In secundo argumento.* — *Diana*, part. 1, tr. 7, resol. 58; et part. 2, tr. 16, resol. 25. — *Navar.*, Man., cap. 17, n. 49. — *Silvest.*, v. *Restitutio VI*, qu. 5. — ² Disp. 1, de Restit., qu. 8,

« Sed cap. 17, n. 54, de casu nostro in specie disputans, parum consentit cum dictis; quaerit enim: « Quando et quoties quis ob retentionem alieni nove peccet? ». Et respondet: « Pluries quam semel peccat communiter, qui illud multo tempore retinet; et... peccat quoties proponit non restituere illud. Et etiam credo quod quotiescumque utitur alieno, quod restituere tenetur, quamvis de restitutione non cogitare...; et secundum aliquos, quoties commode restituere valens non restituit; quod tamen intelligendum est, si id animadvertit, quamvis non statuat illud non restituere ».

Certum est 1° quod si venditor non acceperit ab emptore, nec pignus, nec fidejussionem, neque fidem de pretio: ipse debet praeferri; quia tunc adhuc retinet rei dominium⁴. Vide Salmant.⁵ (Et vide infra, n. 796). — Certum est 2° quod si venditor acceperit pignus vel fidejussionem, nullam habet praelationem; quia tunc jam est securus de pretio. Ita Lugo⁶.

Quaestio igitur est: *quando venditor rem tradidit, et de pretio tantum fidem accepit.*

Prima sententia dicit tunc praeferendum esse venditorem. Et hanc tenent Salmant.^{a)} cum Silvestro, Bonacina^{a)}, Bañez^{a)}, Tapia^{a)}, Villalobos. (Citant etiam Lessium, sed non bene: nam Lessius⁷, ubi citatur, loquitur de casu quo non sit

punct. 2, num. 8. — ³ Cap. 15, dub. 2, n. 8 et 11. — ⁴ Ex L. *Quod vendit*, ff. de contrahenda emptione; et ex § *Venditae 41*, Institut. de rerum divis. — ⁵ Tr. 13, cap. 1, n. 231. — ⁶ De Just. et Jure, disp. 20, n. 15 et 17. — *Silvest.*, v. *Restitutio VI*, qu. 5. — *Villalob.*, part. 2, tr. 11, diff. 24, n. 7. — ⁷ Cap. 15, n. 11.

^{e)} Gabriel Biel citatur pariter a Lugo ex Suarez; sed in 4, dist. 15, qu. 2, art. 2, concl. 1, nihil habet quod hanc doctrinam sapiat.

684. — ^{a)} Bonacina, loc. cit., non expresse contradicit; sed censetur contradicere, quia quod Lessius limitat, ipse sine ulla limitatione docet.

685. — ^{a)} Salmant., tr. 13, cap. 1, n. 232, loquuntur solum de casu quo pretium creditum est emptori; sicut et Bonacina, disp. 1, de Restit., qu. 8, punct. 2, n. 8. — Bañez, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 8, dub. 3, docum. 3, dicit praeferendum esse venditorem, quando

Venditor, quandoque praeferendus ceteris.

Quandoque nemini praeferendus.

Venditor, re tradita et fide pretii accepta, iuxta alios praeferendus.

data nec etiam fides de pretio). — Ratio: tum quia hoc postulat aequitas naturalis; tum quia dominium rei, licet eo casu translatum fuerit, est tamen translatum sub conditione pretii solvendi: unde talis res manet hypothecata solutioni pretii.

Secunda vero sententia probabilior, quam tuentur Molina ^{b)}, Laymann ¹, Palaus ²; Lugo ³ cum Vasquez, Petro Navarra, Covarruvias, Azor, etc., tenet nullam venditori praelationem deberi. Ratio, quia, cum dominium jam translatum sit, venditori remanet tantum creditum personale erga emptorem; nulloque jure habetur quod res venditori hypothecata remaneat donec ei pretium solvatur. Alias, emptor non posset de illa pro suo libito disponere: quod nemo dicit.

686. — An pecunia autem furtiva, immixta propriae, sit ante alia debita restituenda? — Affirmat rationabiliter Palaus, Rebellus et Croix ⁴; quia totus cumulus est specialiter obligatus domino pecuniae ablatae. Vide dicta n. 499, v. *Notandum*.

687. — « 2°. Si restitutio faciendi ratio- ne injustae actionis: prius restituenda debent certa (hoc est, quorum domini cognoscuntur), quam incerta. Bonacina, Les-

sius ^{a)}. — Quia illa jure naturae debentur suis dominis; haec autem jure solo positivo, pauperibus ».

Quamvis probabilis sit sententia cum Busenbaum, Lessio ^{a)}, etc., immo communis cum Salmant. ⁵ et Croix ⁶, quod prius restituenda sint debita certa quam incerta: attamen etiam probabile est quod, si debitor non possit utraque restituere, restitutio fiat pro rata etiam pauperibus pro debitis incertis. Ita tenent Bañez ^{b)}, Molina ^{c)}, Rebellus; et probabile vocant Tapia, Villalobos ^{d)}, apud Salmant. ⁷; et Lugo ⁸ probabilissimum putat. — Ratio istorum, quia praelatio creditoribus certis non debetur, neque jure positivo (quod est certum), neque jure naturae, ut supponit Busenbaum. Sed aequae de jure naturae, pauperes succedunt in locum creditorum incertorum; ut dicunt Cajetanus ^{e)}; ac Covarruvias, Aragon et Tapia, apud Salmant. ⁹. Talis enim praesumitur voluntas creditorum, ut quod ipsis nequit restitui restituatur pauperibus pro ipsorum animabus.

688. — « 3°. Prius facienda est restitutio debitorum licite contractorum, quam usurarum; cum in his dominus non fuerit simpliciter invitus ».

punct. 2, n. 9. — ⁵ Tr. 13, cap. 1, n. 230. — ⁶ Loc. cit., n. 377. — *Rebell.*, part. 1, lib. 2, qu. 19, concl. 1. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 31, art. 7, n. 4. — ⁷ Tr. 13, cap. 1, n. 229. — ⁸ De Just. et Jure, disp. 20, n. 5. — *Covar.*, in cap. *Pecunatum*, part. 3, § 1, num. 3. — *Aragon*, in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 62, art. 5, v. *Ceterum de jure*. — *Tapia*, loc. cit., num. 4. — ⁹ Loc. cit., n. 210.

emptor pretium rei emptae non solvit. — Tapia demum, tom. 2, lib. 5, qu. 31, art. 7, n. 6, absque distinctione, ponit inter debita prius solvenda, « in primis » rem venditam, « quae reperitur apud emptorem, non persoluto pretio ».

^{b)} Molina videtur satis innuere opinionem istam, dum, *tr. 2, disp. 536, n. 31*, asserit venditorem esse alius praefendum, quando pretium non est solutum neque oblatum; nec fidejussio data est neque pignus, neque venditor pro soluto habuit.

687. — ^{a)} Lessius, *cap. 15, dub. 1, n. 4 et seqq.*, haec utique docet; sed eo dumtaxat casu, quo res « non sunt in sua specie alienae ».

^{b)} Bañez male citatur hic a Salmant.; nam, in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 62, art. 8, *dub. 3, docum. 2*, discrete scribit: « Prius debent certa debita restitui quam incerta ». Fatendum praeterea est, incertum hic a Bañez diversimode intel-

ligi quam intelligitur a Salmant.; dicit enim incertum esse, « non quia ignoratur persona, sed quia non est liquidum an debeatur, quia non constat de jure vel facto ».

^{c)} Molina, *tr. 2, disp. 760, n. 2*, inclinatur quidem, licet gravate, ut ipse dicit, in hanc sententiam, quae ait « postponendam non esse restitutionem bonorum incertorum, sed aequalem locum esse illi tribuendum cum restitutione bonorum certorum ».

^{d)} Villalobos, *part. 2, tr. 11, diff. 24, n. 4*, probabilem appellat priorem opinionem; sed non reprobatur hanc Molinae opinionem, quam refert, proindeque videtur eam etiam probabilem existimare.

^{e)} Cajetanus, in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 62, art. 5, ad 3, vult utique ejusmodi incerta bona, pauperibus esse eroganda; quoniam autem jure id fieri debeat, non explicat. Minus igitur recte a Salmant. allegatur.

Quaeritur: *utrum debita ex delicto sint solvenda ante debita ex contractu?* — Tres sunt sententiae apud Salmant. ¹, quas ipsi vocant omnes probabiles et in praxi tutas.

Prima praefert debita ex delicto, quando non intervenit hypotheca vel pignus in contractu, aut non exstat res in propria specie; quia retinere rem injuriose ablatam est gravior injuria, quam non solvere rem debitam ex contractu: ideo illa prius est reparanda. — Ita D. Thomas ², Rebellus, Medina, etc.

Secunda praefert debita ex contractu, scilicet oneroso (nam debita ex gratuito, certum est solvenda esse ultimo loco; ut Busenbaum, *n. seq.*). Ratio, quia alias solverentur debita ex aere alieno; maxime cum creditor dederit aequivalens. Ita Cajetanus, Navarrus, Valentia, etc. — Sed hanc sententiam dicit Lugo ³, nullam prae se ferre rationem magni momenti.

Tertia communior et probabilior dicit, praedicta debita solvenda esse pro rata, nisi adsit res in specie vel hypothecata, ut supra. Ratio, quia ex nullo jure habetur in his aliqua praelatio faciendi. — Ita Lugo ⁴, Lessius ⁵; item Bonacina, Dicastillus, Villalobos, Palaus, Laymann, etc., apud Salmant. ⁶.

689. — « 4°. Debita ex titulo oneroso prius solvenda sunt, quam quae debentur gratuito, v. gr. ex promissione; quia haec includunt tacitam conditionem, « nisi quid obstat. Hinc debita defuncti

« solvenda sunt ante omnia legata, etiam pia. — Navarra, Silvester, Bonacina ⁷.

« 5°. In reliquis debitis, servandum est « jus particulare loci, si tale sit, et non « repugnet juri naturae. Si nullum sit, servandum est jus commune, secundum « quod: 1°. Solvenda sunt debita ad quae « bona debitorum expresse fuerunt obligata. — 2°. Dos uxoris extrahenda est ». [Dos, ex Laymann, praefertur omnibus creditis hypothecam tacitam habentibus.] — « 3°. Debita ad quae bona debitorum « sunt tacite hypothecata. — 4°. Deposita « perdita in potestate debitorum. — 5°. Debita privilegiatorum. — 6°. Aliorum creditorum. Post quos omnes, sunt hi a quibus usurae acceptae sunt; et adhuc « post hos, restituenda sunt bona incerta. « Quando autem multi unius rationis creditores inveniuntur, temporis antiquitas « inter eos servanda est. Vide Laymann ⁸. « Ubi addit, ex bonis debitoris, si is defunctus sit, imprimis solvendas esse impen- « pensas funeris, et quae ad confectio- « nem inventarii, apertionem testamenti, « item ad medicos et pharmacopolas per- « tinent ^{a)}. — Vide Filliuccium ⁹ ».

690. — Quoad creditores hypothecarios, nulli dubium est praefereandos esse anteriores, etiam ex hypotheca tacita: qui, si tempore antecedant alios creditores ex hypotheca expressa, adhuc praefereendi sunt; ut tenent communius Lugo ¹⁰ cum Molina, Vasquez, et alii apud Croix ¹¹, contra Navarrum, Silvestrum et Angelum. — Notan-

Alii praefertunt per se debita ex delicto.

Probabiliter posse etiam pauperibus restitui pro rata.

Alii, debita ex contractu oneroso.

Communior et probabilior, omnia solvenda pro rata.

Ordo inter debita ex contractu et debita ex delicto.

Debita ex titulo oneroso praeferenda gratuitis.

In reliquis, jus loci servandum.

Alias, jus commune.

Inter creditores hypothecarios, ordo temporis servandus.

¹ Tr. 13, cap. 1, n. 234 et seqq. — ² Opusc. 73, cap. 18, in med. — *Rebell.*, part. 1, lib. 2, qu. 19, n. 8. — *Joan. Medina*, Cod. de Restit., qu. 2, dub. 5, concl. 4. — *Cajetanus*, Sum., v. *Restitutio*, cap. 8, in med. — *Navarrus*, Man., cap. 17, num. 52. — *Valentia*, in 2^{ae} 2^{ae}, disp. 5, qu. 6, punct. 10, v. *Quarto*. — ³ De Just. et Jure, disp. 20, n. 34. — ⁴ Loc. cit., num. 36. — ⁵ Cap. 15, num. 16. — *Bonacina*, disp. 1, de Restit. in gen., qu. 8, punct. 2, n. 11. — *Dicastillus*, de Restit., disp. 11, dub. 3, num. 24. — *Villalobos*, part. 2, tr. 11, diff. 24, num. 22. — *Palaus*, tr. 32, disp. 1, punct. 18, § 19, num. 3. — *Laymann*, lib. 3, tr. 2, cap. 11, num. 6. — ⁶ Tr. 13, cap. 1,

n. 236. — *Petr. Navarrus*, de Restit., lib. 4, cap. 6, n. 7; cfr. *Aspilcueta Navarrus*, Man., cap. 17, num. 50. — *Silvester*, v. *Restitutio VI*, qu. 6. — ⁷ Disp. 1, de Rest., qu. 8, punct. 2, num. 12 et 13. — *Laymann*, lib. 3, tr. 2, cap. 11, n. 5, iv. — ⁸ Loc. cit., a n. 3. — ⁹ Tr. 32, n. 119. — ¹⁰ De Just. et Jure, disp. 20, n. 41. — *Molina*, tr. 2, disp. 536, n. 34. — *Vasquez*, Opusc. de Pignoribus, et Hypothecis, cap. 5, § 2, num. 6. — ¹¹ Lib. 3, part. 2, num. 392. — *Navarrus*, Man., cap. 17, num. 50, in fine. — *Silvester*, v. *Restitutio VI*, qu. 5, v. *Tertio*. — *Angelus*, v. *Restitutio II*, num. 16, post med.

689. — ^{a)} Lex positiva inter creditores ordinem induxit, qui obligat in conscientia, quoties non repugnat juri naturae. Varius est pro variis regnis. — Ex jure hodierno primum locum obtinent creditores privilegiati, juxta ordinem a lege statutum; secundo loco inveniunt reliqui creditores hypothecarii; tertio denique, chirographarii seu communes, qui nulla juris prerogativa fruuntur. — Inter

credita privilegiata generatim veniunt impen- sae judiciales, funerales, medicinales pro ultimo morbo, stipendia famulorum, debita pro alimentis, merces architectorum et operariorum pro aedificiis constructis, etc. — Ordo inter ipsos privilegiatos statuitur, non ex prioritate temporis, sed ex qualitate cujusque crediti, cui ipsa lex suum locum seu praelationis gradum assignat.

Habens creditum supra rem omnibus praefertur.

dum tamen quod inter creditores hypothecarios semper omnibus est praefertendus supra rem creditor, qui pecuniam dedit ad illam emendam vel ad reficiendam, v. gr. domum; vel ad custodiam sive ad cultum agrorum; vel ad collectionem segetum, ex l. 5 ff. *qui potiores*, etc. ^{a)} Vide Salmant. ¹

Dubium est *quoad personales*.

Prima sententia tenet omnibus his satisfaciendum esse pro rata. Ita Palaus ², Holzmann ³; et Lessius, Bonacina, Vasquez, Azor, etc., apud Salmant. ⁴. — Ratio, quia his non bona debitoris, sed obligata est persona, quae aequae omnibus est obnoxia. Et probant ex l. 1, [§ 2, *Ex contrario*], ff. *de separatione*: *Licet alicui, adjiciendo sibi creditorem, creditoris sui conditionem facere deteriore*. Ergo, inferunt, creditor anterior non habet jus ad illius bona.

Secunda, quam tenent S. Antoninus ⁵, Silvester ⁶, Diana ⁶, Navarrus ⁶, Angelus ⁶, Aragon ⁶, Bonacina ⁶, Baldus ⁶ cum Lugo ⁶, Bonacina ⁶, Croix ⁷, Concina ⁸; Salmant. ⁹ cum D. Thoma ^{a)}, Suarez, Valentia, Toletus, Sà ^{e)}, etc.; — docet praefertendus esse anteriores ex *regula 54 juris*

¹ Tr. 13, cap. 1, n. 241. — ² Tr. 32, disp. 1, punct. 18, § 18, n. 5. — ³ De Restit., n. 477. — *Less.*, cap. 15, n. 44. — *Bonac.*, disp. 1, de Restit., i. gen., qu. 8, punct. 2, n. 18 et 19. — *Vasq.*, de Restit., cap. 11, dub. 2, n. 49. — *Azor*, part. 3, lib. 4, cap. 36, qu. 5. — ⁴ *Loc. cit.*, num. 245. — ⁵ Part. 2, tit. 2, cap. 7, § 3, v. *Item nota*. — ⁶ Part. 3, tr. 5, resol. 10. — ⁷ Lib. 3, part. 2, n. 403. — ⁸ De Restit. in com., dissert. 2, cap. 14, n. 18. — ⁹ *Loc. cit.*, n. 246. — *Suar.*, disp. de Justitia Dei, sect. 3, num. 7. — *Valent.*, in

690. — ^{a)} Jus civile non loquitur de segetum collectione. Cetera vero habentur in l. 5 *Interdum* et l. 6 *Hujus enim*, ff. *Qui potiores in pignore*, etc.; et in l. 7 *Licet*, C. eod. tit. ^{b)} Silvester, v. *Restitutio VI*, qu. 5, v. *Sexto loco*; Navarrus, *Man.*, cap. 17, n. 51; Angelus, v. *Restitutio II*, n. 16, v. f.; Aragon, in *2am 2ae*, qu. 62, art. 8, concl. 5; Baldus, in l. *Pro debito*, C. *de bonis auctoritate*, etc., n. 1, i. f., priorem sententiam tuentur, pro qua Lugo eos allegat; ipse vero Lugo hanc posteriorem tenet; vide Lugo, *disp. 20*, n. 146 et seqq.

^{c)} Bonacina, *disp. 1, de Restit. in gen.*, qu. 8, punct. 2, n. 19, v. *Objicies*, hanc sane sententiam probabilem appellat; ipse tamen priorem tenet ut probabiliorem, pro qua etiam a Lugo citatur.

^{d)} S. Thomas, *Opusc. 73, cap. 18, v. f.*, haec scribit: « Si uni prius facta sit injuria quam

in 6°. *Qui prior est tempore, potior est jure*. Licet enim jus civile sic loquatur tantum de creditoribus hypothecariis, jus tamen canonicum loquitur de omnibus, et fundatur in jure naturali. Creditor enim anterior personalis, quamvis directe personam debitoris, indirecte tamen habet obligata etiam ejus bona, in quibus non debet praejudicari a creditore superveniente.

Utraque est probabilis; sed secunda probabilior ^{f)}.

691. — Quæritur: *an debitor impotens satisfacere omnibus suis creditoribus personalibus, possit praeferre pauperiorum diviti, vel non egentium?* — Duplex datur sententia, utraque probabilis, ut recte dicunt Salmant. ¹⁰

Prima affirmat. Ratio, quia obligatio restitutionis datur ad reparandum damnum proximi; plus autem damnum patitur pauper, si ei non fiat restitutum, quam non indigens. — Ita D. Thomas ¹¹; Molina, Sà, Medina, etc.; et probabilem putant Lessius, Laymann, apud Salmant. ¹²

Secunda sententia probabilior negat; quia nullo jure talis praelatio datur: hinc pro rata restituendum. Ita Lugo ¹³, Palaus, Lessius ^{a)}, Vasquez, Azor, Dicastil-

^{2am 2ae}, disp. 5, qu. 6, punct. 10, v. *Septimo*. — *Tolet.*, lib. 5, cap. 25, n. 2, i. f. — ¹⁰ *Loc. cit.*, n. 247. — ¹¹ *Opusc.* 73, cap. 18, v. f. — *Molina*, tr. 2, disp. 536, n. 46. — *Sà*, v. *Restitutio*, n. 59, i. f. (in edit. genuin., n. 62.). — *Joan. Medina*, Cod. de Restitut., qu. 2, dub. 5, concl. 5. — *Laym.*, lib. 3, tr. 2, cap. 11, n. 7. — ¹² Tr. 13, cap. 1, n. 247. — ¹³ *Disp.* 20, n. 161. — *Palaus*, tr. 32, disp. 1, punct. 18, § 20, n. 2. — *Less.*, cap. 15, dub. 7, n. 46. — *Vasq.*, de Restit., cap. 11, dub. 4, n. 92. — *Azor*, part. 3, lib. 4, cap. 36, qu. 3.

alteri, adhuc illi prius est restituendum ordine juris naturalis, cui prius facta fuit injuria ».

^{e)} Sà, v. *Restitutio*, n. 60 (edit. genuin., n. 63): « In debitis ejusdem ordinis, inquit, ceteris paribus priora solvenda ». At n. 59, (in edit. gen., n. 62) post privilegiatos debitores, sic de ceteris loquitur: « Sexto ceteris pro rata ».

^{f)} Ex novis legibus: 1°. Privilegium hypothecarium non valet, nisi a die inscriptionis apud conservatorem hypothecarum. — 2°. Nullus ordo servatur inter eos, qui eodem die (aut sub eodem numero) inscribuntur; sed singuli habent jus pro rata parte debiti. Pro aliis vero, qui diversis diebus (vel numeris) inscribuntur, valet regula: « Qui prior est tempore, potior est jure ».

691. — ^{a)} Lessius *cap. 15, n. 47*, eam opinionem dicit « non esse omnino improbabilem. » Citatur tamen a Salmant. ut asserit

Nisi extreme vel graviter indigeat.

lus, etc. — Excipiunt Salmant. ¹ cum Lessio ², si creditor esset extreme vel graviter indigens ^{b)}: tunc certum esse dicunt istum esse praefertendum ex caritate. Et sic revera tenendum, casu quo creditor jam teneatur ex caritate cedere solutionem illam sibi debitam, habens superflua statui, ut pauperi subveniatur ^{c)}; alias non tenebitur ipse ex propriis pauperi illi succurrere cedendo solutionem.

692. — « Quæres utrum prius exigenti « non liceat prius solvere.

« Resp. 1°. Solvens scienter posteriori, « praeterito qui habet hypothecam priorum rem vel privilegiatam, peccat; tenetur « que priori de damno, qui etiam potest recuperare solutum. — Lessius ³, « ex l. *Scimus*, § *Et si praefatam*, C. *de « jure delib.*

« 2°. Si ex pluribus creditoribus personalibus aequalibus, aliquis exigat (sive « in judicio sive extra), teneris ei integrum solvere; quia diligentia fecit eum « potiore. — Navarrus, Silvester, Bonacina ⁴, ex l. *Pupillus*, ff. *Quae in « fraudem* ».

Si talis creditor petiit solutionem in judicio, communiter dicunt DD. posse illum exactum retinere: ita Lugo ⁵. Quia leges dant praelationem etiam in conscientia ei qui prius obtinuit sententiam. — Et post eam etiam debitor debet ei solvere in conscientia, ut ait Lugo ⁶ cum Molina et Vasquez; eo quod lex dat creditori hoc privilegium propter reverentiam judicii publici.

Si vero is petiit extra judicium et exigit, Lugo ⁷ sentit non posse retinere ex-

Scienter solvens posteriori, omissio privilegiato, tenetur de damno.

Creditori personali petenti, integre solvendum.

Petens in judicio, potest exactum retinere.

Si petat extra judicium.

Probabiliter potest praeferrere pauperior.

Probabiliter negatur.

actum; quia praejudicavit creditoribus anterioribus, quibus competit praelatio, juxta suam sententiam, ut diximus n. 690. v. *Secunda*. — Attamen Salmant. ⁸ cum Lessio, Bañez, Villalobos, Dicastillo, Navarro, Silvestro, et Busenbaum (ut supra), et Cabassutius ⁹ recte dicunt probabilis esse quod possit retinere; ex dicta l. *Pupillus*, ubi dicitur: *Sin vero juste exegerit, et caeteri creditores neglexerint exactio-nem... id quod acceperit creditor revocari nullo pacto potest; quia alii creditores suae negligentiae expensum ferre debent*. Idipsum clarius confirmatur in l. *Si non*, 6, § 2, ff. *de bonis auctor. judic. possidend.*, ubi habetur: *Statuendum... ne alterius aut negligentia aut cupiditas, huic qui diligens fuit noceat. Quod si, utroque instante, tibi gratificatus tutor solverit, aequum est aut prius eandem portionem mihi quaeri, aut communicandum quod accepisti*.

693. — « 3°. Debitor, sciens statum suum « labentem, non potest non petenti integre « satisfacere; sed debet omnibus personalibus solvere pro rata. (Si tamen iste « solutionem accepisset, an posset retinere, controvertitur. Vide Bonacina, Lessius ¹⁰, Trullench ¹¹). — Nec potest uni « solvere, omissis aliis, nisi secundum ordinem supradictum ».

Alii autem ^{a)}, ut Lessius ¹²; et Dicastillus, Diana, Villalobos, Ledesma, etc., apud Salmant. ¹³, dicunt quod creditor, cui facta est solutio integra, possit illam retinere, licet debitor sit impotens aliis satisfacere. Ratio, quia solutum non revocatur ¹⁴. — Card. de Lugo ¹⁵ distinguit, et dicit quod si

Probabilis etiam tunc potest retinere.

Omnibus impar, personalibus pro rata satisfaciatur.

Accipiens integrum, juxta alios, potest retinere.

Dicast., de Restit., disp. 11, n. 68. — ¹ Tr. 13, cap. 1, n. 247. — ² Cap. 15, n. 46. — ³ *Loc. cit.*, n. 38. — *Navar.*, *Man.*, cap. 17, n. 52, (al. n. 53) v. *Secundo quod ego*. — *Silvest.*, v. *Restitutio VI*, qu. 8. — ⁴ *Disp.* 1, de Restit. in gen., qu. 8, punct. 2, n. 20. — ⁵ *Disp.* 20, n. 176. — ⁶ *Loc. cit.*, n. 170. — *Molina*, tr. 2, disp. 536, n. 43 et 45. — *Vasq.*, de Restit., cap. 11, dub. 5, n. 102. — ⁷ *Loc. cit.*, n. 176. — ⁸ *Loc. cit.*, n. 249. — *Less.*, cap. 15, n. 39. — *Bañez*, in *2am 2ae*, qu. 62, art. 8, dub. 3, concl. 2. — *Villal.*, part. 2, tr. 11, diff. 24, n. 18. — *Dicast.*, *loc. cit.*, dub. 7, n. 72. — *Navar.*,

Man., cap. 17, n. 52, v. *Advertendum tamen*. — *Silvest.*, *loc. cit.* — ⁹ Lib. 6, cap. 23, n. 14. — *Bonac.*, disp. 1, de Restit. in gen., qu. 8, punct. 2, n. 23. — ¹⁰ Cap. 15, n. 40. — ¹¹ Lib. 7, cap. 14, dub. 12, n. 18, v. *Dico 3*. — ¹² *Loc. cit.*, n. 40 et 41. — *Dicast.*, de Restit., disp. 11, dub. 8, n. 75. — *Diana*, part. 3, tr. 5, resol. 10; et part. 5, tr. 13, resol. 79. — *Villal.*, part. 2, tr. 11, diff. 24, n. 18. — *Petr. Ledesma.*, *Sum.*, part. 2, tr. 8, cap. 17, concl. 5, dub. 10. — ¹³ Tr. 13, cap. 1, n. 250. — ¹⁴ Ex l. *Quod autem* (al. *Qui autem*) 6, § 7, *Sciendum*, ff. *quae in fraud. creditor.* — ¹⁵ *Disp.* 20, n. 178 et 179.

S. Alphonsus. — Laymann autem, qui ab eisdem Salmant. allegatur, ut qui propendeat in hanc doctrinam, eam revera valde probabilem dicit.

^{b)} Eandemque exceptionem ponit Lugo, *disp. 20*, n. 153.

^{c)} Idemque tenent Palaus, Vasquez, Azor *locis citatis*.

693. — ^{a)} In hoc quaesito agitur de creditoribus personalibus non privilegiatis; proindeque ea quae hic dicenda sunt, ad ejusmodi creditores restringantur oportet.

Lugo distinguit bonam et malam fidem.

creditor mala fide solutionem acceperit, tenetur restituere aliis creditoribus. Secus, si bona fide: quia is non tenetur ex injusta acceptione, eo quod bona fide accepit; non ex injusta retentione, quia per solutionem acquisivit dominium accepti.

Verius sic accipiente tenetur ceteris pro rata satisfacere.

Sed verius Pater Concina¹, Palaus², Continuator Tournely³; et Salmant.⁴ cum Bañez, Tapia, Bonacina^{b)}, Azor et Turriano, dicunt ipsum in conscientia teneri aliis pro eorum rata satisfacere. Quia ex jure naturali nullum jus habet ut sibi integre solvatur, cum debitor non possit satisfacere omnibus. Jure autem positivo, praedictae leges statuunt solum non posse repeti in foro externo, sed non quod possit retineri. Praeterquam quod praefatae leges (ut supra vidimus) intendunt solum praemio afficere diligentiam creditoris exigentis; non autem dare illi jus retinendi id quod injuste debitor solvit. — Nec prodest creditori, quod acceperit in bona fide. Nam, licet accipiendo non fecerit injuriam aliis creditoribus; facit tamen retinendo cum damno ipsorum, qui saltem aequale jus habebant ad bona debitoris.

694. - Utrum famuli possint recipere salarium a domino debitis gravato? —

¹ De Restit., dissert. 2, cap. 14, num. 22. — ² Tr. 32, disp. 1, punct. 18, § 21, num. 6. — ³ De Restit. in gen., cap. 2, art. 6, sect. 2, concl. 7, v. f. — ⁴ Tr. 13, cap. 1, n. 251. — Bañez, in 2° 2^{ae}, qu. 62, art. 8, dub. 3, i. f. — Tapia, tom. 2, lib. 5, qu. 31, art. 7, n. 20. — Azor, part. 3, lib. 4, cap. 36,

^{b)} Bonacina, loc. cit., n. 23, videtur potius sententiae cardin. de Lugo adhaerere, quidquid dicant Salmanticenses, a quibus S. Alphonsus allegationem mutuatus est.

694. - ^{a)} Navarrus, Man., cap. 17, n. 270; Adrianus, in 4, de Restit., § Ex his alia oritur quaestio, v. Sed quid; Angelus, v. Restitutio I, n. 21, citantur utique a Laymann pro hac sententia; at revera eam, si forte innuant, non sine limitatione et distinctione.

^{b)} In Istruzione e Pratica, cap. 10, n. 115, S. Alphonsus quaesitum hoc clarius ponit et solvit: « An possit servus, (verba S. Doctoris ex italico idiomate in latinum vertimus) qui non est praecise necessarius recipere stipendium a domino aere alieno gravato? Respondetur quod potest retinere illud si jam in bona fide receipt. Si autem ille advertit dominum per istam solutionem se in posterum injuste (sine necessitate) impotentem redditurum ad satisfaciendum creditoribus, dicimus... eum teneri ab illo discedere, nec posse prosequi ad

Recte possunt, si in bona fide famulatum praestiterunt.

An vero ipsi teneantur discedere, si advertant dominum ex tali famulatu impotentem reddi ad satisfaciendum debitis? — Affirmant Navarrus^{a)}, Adrianus^{a)} et Angelus^{a)}, apud Laymann^{b)}. — Negat tamen Molina (et non improbabiler, ait Laymann). Nam ipsi neque contra justitiam peccant, si a domino rogati famulentur, et mercedem accipiant; neque contra caritatem, si defuturi non sint alii ad famulandum^{b)}. Sed vide dicta n. 612.

695. - Utrum filii et uxor possint accipere alimenta a debitis gravato?

Affirmant Laymann^{c)} cum Sanchez^{a)}, et Croix⁷ (contra Henricum^{b)} et alios); etiamsi paterfamilias alia debita contrahat ad eos alendos, cum ipse ad eos alendos ex justitia teneatur: modo isti non habeant aliunde sustentationem.

Immo docet Laymann cum Navarro, Vasquez^{c)} et Molina^{d)}, contra Silvestrum, quod uxor possit vivere ex bonis viri usurarii qui non est solvendo, licet alere se possit bonis propriis vel propinquorum: quia vir non minus tenetur alere uxorem, quam usuras restituere. — Nequit tamen uxor uti ad sustentationem familiae pe-

quaer. 8, i. f. — Turrian., disp. 19, dub. 4, n. 6. — ⁵ Lib. 3, tr. 2, cap. 11, n. 8. — Molina, tr. 2, disp. 330, n. 14. — Laym., loc. cit., n. 8, v. f. — ⁶ Loc. cit., n. 9. — ⁷ Lib. 3, part. 2, n. 387. — Laym., loc. cit., n. 9. — Navar., Man., cap. 17, n. 268. — Silvest., v. Usura VIII, qu. 2.

exigendum; nam alias fit causa damni creditorum ».

695. - ^{a)} Sanchez, de Matr., lib. 9, disp. 4, n. 29, non aliud habet quam: uxorem non teneri ex suis bonis solvere debita, a marito propter ejus sustentationem contracta. A Laymann vero citatur tantum ubi hic asserit nihil referre utrum vir nova debita contrahat.

^{b)} Henricus Gandavensis, Quodlibet. 4, qu. 27, videtur profecto contradicere, eo quod negat usurarium, qui nihil praeter usuras habet, posse eas in instituendo filio impendere.

^{c)} Vasquez ex parte tantum concordat; nam, opusc. de Restit., cap. 11, dub. 3, n. 80 et 81, limitat hanc opinionem ad casum quo uxor non habeat dotem, quam extrahere possit; si enim haberet, « teneretur, inquit, ex ea vivere, aut ex bonis paraphernalibus, si ea haberet ». Minus igitur recte a Laymann citatur.

^{d)} Molina, loc. cit., n. 8, hanc sententiam

Famuli bona fide scrvientes debitis gravato.

Probabiliter non tenentur discedere.

Filii et uxor licite accipiunt alimenta a debitis gravato.

Sed non ex pecunia data ad solvenda debita. Limitatio.

cunius a viro datis ad solvenda debita: nisi in casu quo familia graviter egeret, tunc enim huic prius vir succurrere tenetur; ideoque uxor tunc utitur jure suo.

Ita Laymann. — Qui subdit, mercedes operariorum ad necessarios usus debitoris praefereudas esse etiam creditoribus hypothecariis^{e)}.

ARTICULUS III.

QUAE A RESTITUTIONE EXCUSANT.

696. Quae excusent ex parte debitoris. — 697. Quid, si non possis restituere, nisi cum graviore damno. Quid si dominus aequale damnum sit passurus. Quid, si dominus sit abusurus re restituenda. — 698. Vide alios casus. — 699. Quid, si debitor cedat bonis. — 700. Quando excusetur restitutio ex parte creditoris. — Qu. 1. An liceat rem alienam retinere vel accipere ex praesumpto consensu domini. — Qu. 2. An debitor donans immemor debiti excusetur a restitutione. — 701. Quid, si debitor restituendo se conjicere deberet in necessitatem extremam. — 702. Quid, si in necessitatem gravem. — 703. Quid, si creditor sit in eadem necessitate. — 704. An debitor differens restitutionem ex justa causa, teneatur reddere interesse quod patitur creditor. — 705. An haeres rei teneatur ad damna, quando reus cui successit, fuit capite damnatus. — 706. An possessor bonae fidei in dubio an factus sit ditior teneatur restituere.

696. - « Resp. 1°. Ex parte DEBITORIS « excusant ea quae faciunt ut creditor « rationabiliter debeat esse contentus, etsi « de facto non sit contentus. — Ita communiter doctores.

« Unde resolvuntur casus sequentes: « 1°. Excusaris in foro conscientiae « (juxta sententiam probabilem) a compensatione damni, si illud datum sit sine « tua culpa theologica gravi, hoc est, mortali peccato: nisi aliud cum altero patens sis, vel inde sis factus ditior. Unde « excusaris, si v. gr. aliquem occidisti ex « subita ira (ut fuerit motus tantum primo « primus, vel secundo primus); vel, si ex « oblivione non exstinxeris candelam, et « hinc ortum sit incendium, etc. — Quod « si autem advertens periculum in actionibus periculosis, omittas eam diligentiam praecavendi, quam homines ejusdem conditionis communiter praestare « solent, graviter peccas et teneris restituere damna secuta.

« Porro in foro externo proceditur secundum culpam juridicam, quae saepe

Laym., lib. 3, tr. 2, cap. 11, n. 3, i. f. — ¹ Cap. 16, n. 88. — ² Disp. 1, de Restit., qu. ult., punct. 2, n. 27. — Trull., Exposit. bull. S. Cruciat., lib. 3, dub. 1, n. 3. — Villal., part. 1, tr. 29, n. 11. — Henricus, lib. 7, cap. 33, n. 4. — Diana, part. 4,

admittit solum, « quando matrimonium contractu arrharum et dotis fuit celebratum ».

^{e)} Laymann, loc. cit., n. 3, satis innuit praefereudas esse operariorum mercedes, etc.,

« non est peccatum; et dividitur in latam, « levem et levissimam ». — [Vide dicta 549 et 550.]

« 2°. Excusaris a restitutione incertorum, si fecisti compositionem cum episcopo vel Papa^{a)}. — Lessius¹, Bonacina² ».

Quod possit etiam episcopus componere, tenent Trullench, Villalobos, Henriquez, Diana. Sed oppositum tenendum cum Lugo, Molina, etc., apud Croix³. — Vide dicta ex n. 592, v. Notat.

« 3°. Item, si in casu quo teneris rem restituere pauperibus, tibi ipsi revera « indigenti eam des: et tunc quidem potest factus ditior, adhuc non teneris restituere. — Vide Laymann⁴ ».

697. - « 4°. Si non possis restituere, nisi cum notabiliter graviore damno, tibi vel tuis, vel reipublicae inferendo, quam aestimari debeat commodum ex restitutione creditori obventurum; tunc enim « differre potes, dum cesset ista impotentia. Laymann⁵ ex Silvestro, Navarro, etc. — Idque verum est, etsi debitum

tr. 4, resol. 112, v. f. — Lugo, disp. 21, n. 107. — Molina, tr. 2, disp. 748, n. 7. — ³ Lib. 3, part. 2, n. 413. — ⁴ Lib. 3, tr. 2, cap. 12, n. 3. — ⁵ Loc. cit., n. 1. — Silvest., v. Restitutio V, qu. 3, v. Quarto. — Navar., Man., cap. 17, n. 57.

dum scribit id fieri in « quibusdam locis... secundum aequitatis rationem ».

696. - ^{a)} Lessius et Bonacina loquuntur de compositione facta cum Papa.

« sit ex delicto, uti et in sequentibus ca-
« sibus ». [Vide dicta n. 597].

Teneris autem restituere etiam cum
tuo damno, si, ommissa restitutione, domi-
nus *aequale* damnum sit passurus. Ita Sal-
mant. ¹ cum Palao, Lessio et Dicastillo. —
Cessionem autem lucri dicunt Salmant. ²
non esse causam justam differendi resti-
tutionem: nisi (excipit Beja apud Croix ³)
ex dilatione creditor nullum damnum pa-
tatur ^{a)}. Vide alia, circa dilationem resti-
tutionis apud Croix ⁴.

Probabilissimum autem est cum Lu-
go ⁵, et Croix ⁶ cum Navarro, Soto, Molina,
Lessio, etc. (contra Azor ^{b)}, Sanchez ^{c)},
Bonacina, etc.), te non teneri ^{d)} restituere
rem qua dominus est abusurus ad pec-
candum. Immo, si ille praevideatur abusu-
rus in damnum tertii, peccares restituendo,
quando posses negare sine tuo graviore vel
saltem aequali gravi damno; juxta dicta
n. 571, v. *Secus etiam*. Idque expresse
docet S. Thomas ⁷, ubi dicit: *Quando res
restituenda apparet esse graviter nociva
ei cui restitutio facienda est vel alteri, non
ei debet tunc restitui; quia restitutio ordi-
natur ad utilitatem ejus cui restituitur.* —
Et tunc peccares restituendo, non solum
contra caritatem, ut dicunt Molina et Di-

¹ Tr. 13, cap. 1, n. 270. - *Palao*, tr. 32, disp. 1, punct. 17,
§ 3, n. 5. - *Less.*, cap. 16, n. 31. - *Dicast.*, de Restitut.,
disp. 10, dub. 3, n. 50. - ² Loc. cit., n. 271. - *Beja*, Resp.
cas. consc., part. 1, cas. 36. - ³ Lib. 3, part. 2, n. 424, v. f. -
⁴ Lib. 3, part. 2, n. 425. - ⁵ Disp. 21, n. 26. - ⁶ Loc. cit.,
n. 426. - *Navar.*, Man., cap. 17, num. 62, i. f., et n. 68. -
Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 1, ad 1. - *Molina*,
tr. 2, disp. 755. - *Less.*, cap. 16, dub. 4. - *Bonac.*, disp. 1,
de Restit. in gen., qu. ult., punct. 1, num. 4. - ⁷ 2^a 2^a,
qu. 62, art. 5, ad 1. - *Molina*, loc. cit., n. 1. - *Dicast.*,

697. - ^{a)} Et Salmant. etiam suam senten-
tiam intelligunt juxta hanc limitationem; et
praeter istam, aliam adhuc subjiciunt, scilicet:
« Nisi debitor hoc lucrum quaerat ad satisfac-
ciendum aliis creditoribus, quibus alioquin
non posset satisfacere; quia ad evitandum
aliorum damnum hoc facere potest, cum non
censeatur in tali casu dominus invitatus ratio-
nabiliter ».

^{b)} Azor, *part. 3, lib. 4, cap. 39*, v. *Tertia
causa*, dicit illum potius teneri restituere,
quando peccando, dominus sibi tantum noce-
bit; sed subdit: « Si tamen commode fieri
posset, ut etiam domino male petenti suam
pecuniam, evitarem damnum, ipsi probabi-
liter eventurum, tunc licite possemus depositi
restitutionem in aliud tempus differre ».

^{c)} Sanchez, *de Matrim.*, lib. 9, disp. 6, de

castillus; sed etiam contra justitiam, ut
docent Salmant. ⁸, Concina ⁹ et Lugo ¹⁰;
cum Lessio, Palao, Bonacina, Soto aliisque
communiter, apud Croix ¹¹. Ratio, quia pro-
ximus habet jus ne tradas aliquid alteri
in ejus perniciem.

698. - « 5°. Si ad restituendum sis im-
« potens; ut si vivere non possis secun-
« dum decentiam tui status juste a te
« acquisiti ». [Secus, injuste acquisiti. Sal-
« mant. ¹².] — « Unde, si nobilis v. gr. non
« potest statim solvere, nisi se privet fa-
« mulis, equis, armis, etc.; vel civis pri-
« marius, nisi obeat artem mechanicam
« sibi insuetam; vel mechanicus, nisi ven-
« dat instrumenta sua quibus vivit, aut
« magnum damnum subeat: potest dif-
« ferre, et paulatim restituere sine jactura
« sui status. Laymann ¹³, Bonacina ». [Est
commune apud Croix ¹⁴.]

« 6°. Quod si tamen tua culpa in illas
« angustias delapsus sis, v. gr. luxuria,
« ludis, superfluis expensis vestium; tibi
« imputare debes, quod jam sine status
« tui amissione non possis satisfacere.
« Ibid. ^{a)}.

« 7°. Quod si item creditor ex dilatione
« aequale damnum subire debeat: tu po-
« tius quam is, sustinere debes, cum ejus

de Rest., disp. 10, dub. 5, n. 97 et 98. - ⁸ Tr. 13, cap. 1,
num. 204. - ⁹ De Restit., dissert. 2, cap. 13, num. 3. -
¹⁰ Disp. 21, num. 29. - *Less.*, cap. 16, num. 59. - *Palao*,
tr. 32, disp. 1, punct. 17, § 6, num. 1. - *Bonac.*, disp. 1, de
Rest. in gen., qu. ult., punct. 1, num. 8. - *Sotus*, de Just.
et Jure, lib. 4, qu. 7, artic. 1, ad 1. - ¹¹ Lib. 3, part. 2,
num. 427. - ¹² Tr. 13, cap. 1, num. 269, v. f. - ¹³ Lib. 3,
tr. 2, cap. 12, num. 1 et 2. - *Bonac.*, disp. 1, de Restit.
in gen., qu. ult., punct. 1, num. 23. - ¹⁴ Lib. 3, part. 2,
num. 430.

simili tantum casu loquitur, scilicet de debito
conjugali, et ait n. 7: « Quando exigere est
culpa lethalis... ob circumstantiam personalem
ipsius exigentis, ut si v. g. malo fine petat...
tunc tantum abest ut reddens peccet, ut potius
reddere teneatur ».

^{d)} Quin etiam Lugo negat posse tunc resti-
tui, ut ipse S. Alphonsus infra diserte signi-
ficat. — Croix vero, et Navarrus, Sotus, Molina,
Lessius, quamvis dicant solum te restituere
non teneri; ratio tamen quam afferunt, probat
etiam quod non possis. « Quia caritas (sunt
verba Croix) obligat ad impediendum damnum
spirituale proximi, quando facile possum ».

698. - ^{a)} Busenbaum allegat hic Laym.,
loc. cit., n. 2; et Bonac., *loc. cit.*, n. 24; sed
allegatio fallax est; nam laudati auctores oppo-
situm tenent.

Nisi extre-
me indi-
geas.

Sola spoli-
atio rei de-
bitae non
excusat.

Periculum
animae ex-
cusat.

Item, pe-
riculum vi-
tae vel fa-
mae.

Item, ces-
sio bono-
rum.

Impotentia
excusat.

Busen-
baum limi-
tat.

Si credi-
tor aequale
damnum pa-
tiatur, non
excusaris.

« conditio sit melior. Excipitur ^{b)} extrema
« necessitas, in qua, quoad usum sunt
« omnia communia. Ibid. ¹ ». — [Communi-
ter omnes cum Laymann, apud Croix ²].

« 8°. Quod si item damnum quod time-
« tur ex restitutione, non esset propriorum
« bonorum, sed in hoc praecise tantum,
« quod spoliaret se rebus debitis, non potest
« ideo differre restitutionem. Quia hoc non
« est pati in suis rebus, neque suum sta-
« tum amittere; sed est dimittere alienum,
« et reverti ad statum proprium. — Say-
« rus, Bonacina.

« 9°. Item excusaris a restitutione, si
« fieri nequit absque periculo salutis ani-
« mae tuae vel tuorum; ut v. gr. si non
« possis absque peccato: ut, si sit pericu-
« lum ne uxor aut filiae se prostituant, ne
« filii se dent latrocinii, ne ipse per impa-
« tientiam incidas in desperationem. —
« Bonacina ex Lessio, Molina ^{c)}, Filiuccio.

« 10°. Item, si non possis restituere
« absque periculo vitae vel notabili detri-
« mento famae: cum alias plus damni su-
« stineres, quam intulisti. Bonacina ³ ». —
[Nisi jactura famae sit minima respectu
damni in bonis creditoris. Salmant ⁴. Vide
dicta n. 653, v. *Sed dices*].

699. - « 11°. Item, si cedas bonis; quia
« leges concesserunt, ut qui contraxit
« multa debita, nec habet unde solvat,

¹ Laym., lib. 3, tr. 2, cap. 12, n. 2; *Bonac.*, disp. 1, de
Rest. in gen., qu. ult., punct. 1, n. 19. - *Laym.*, loc. cit.,
n. 2. - ² Lib. 3, part. 2, n. 430. - *Sayr.*, *Clav.*, lib. 19, tr. 6,
cap. 3, n. 36. - *Bonac.*, loc. cit., n. 24. - *Bonac.*, loc. cit.,
n. 12. - *Less.*, cap. 16, n. 21. - *Fili.*, tr. 32, n. 145. - ³ Disp. 1,
de Restit. in gen., qu. ult., punct. 1, num. 18 et seqq. -
⁴ Tr. 13, cap. 1, n. 283. - *Navar.*, Man., cap. 17, n. 86. -
Bonac., loc. cit., num. 36. - *Less.*, cap. 16, dub. 3, n. 48
et 45. - ⁵ Lib. 3, tr. 2, cap. 12, n. 5. - ⁶ Lib. 7, cap. 15,

^{b)} Exceptio ista, quae ceteroquin per se
intelligitur, non apponitur hic ab auctoribus
citandis.

^{c)} Molina, quidquid dicat Busenbaum, non
citatur a Bonacina pro isto asserto; doctrinam
tamen hic expositam insinuat, *tr. 2, disp. 754*,
n. 2, ubi ait: Sicut detrimentum notabile in
bonis externis excusat ab obligatione restituendi
statim, « ita longe majori cum ratione notabile
detrimentum in bonis altioris ordinis, ut in
fama, vita ac corporis salute, excusabit ». Quibus profecto accensendum est periculum
animae.

699. - ^{a)} Et hoc est conforme juri hodierno,
quod, in plerisque saltem Europae partibus
(Cod. Gall., 1270; cod. comm. Ital., 543; Hispan.,

« possit cedere bonis, ea relinquendo in
« manibus creditorum; et tunc maneat
« liber, ita ut etiam in conscientia sit tu-
« tus, retentis instrumentis artis, et quae
« ad sustentationem sunt necessaria.

« Quod si tamen postea redeat ad pin-
« guiorem fortunam, tenetur adhuc resti-
« tuere ^{a)}, ex l. *Cum et filii familiaris*, C. *qui
« bonis cedere possunt*. Navarrus, Bona-
« cina, Lessius ». [Immo ex Laymann ⁵,
remanet obligatus ad laborandum et acqui-
rendum ut solvat]. « Ex quo Trullench ⁶
« sic limitat: si acquirat plus quam ad de-
« centiam status est necessarium, ex dicta
« l. *Qui bonis*. Nisi tamen debita prove-
« niant ex delicto, v. g. furto. Eo enim
« casu tantum posse retinere quae sim-
« pliciter necessaria sunt ad victum, do-
« cent Navarrus ^{b)}, Salon, Lessius ⁷: etsi
« hic concedat, ea quae post cessionem
« juste acquiruntur licite retineri, si ad
« statum sint necessaria. Vide Toletum,
« Laymann ⁸, Lessium ⁹, Bonacina, Trul-
« lench ¹⁰. — Porro, etsi cessionem dictam
« non habere locum in bonis ex delicto
« provenientes, communiter teneant DD.
« cum Laymann ¹¹; contrarium tamen ex
« Lessio, Diana, etc. docet Trullench ¹².

« Denique, etsi debitor principalis ces-
« serit, non ideo liberantur fidejussores.
« — Card. Lugo, Diana ¹³ et alii octo ^{c)} ».

dub. 5, n. 4, i. f. - *Salon*, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 8, post
controv. 3, § *An qui cedunt bonis*. - ¹ Cap. 16, n. 45. -
Tolet., lib. 5, cap. 26, n. 3. - ² Lib. 3, tr. 2, cap. 12, n. 5. -
³ Cap. 16, dub. 3. - *Bonac.*, disp. 1, de Rest. in gen., qu. ult.,
punct. 1, n. 36 et seqq. - ⁴ Lib. 7, cap. 15, dub. 5, n. 3. -
⁵ Loc. cit., n. 5. - *Less.*, cap. 16, n. 48 et 45. - *Diana*,
part. 4, tr. 4, resol. 78, i. f.; cfr. part. 7, tr. 8, resol. 7. -
⁶ Lib. 7, cap. 15, dub. 5, n. 1. - *Lugo*, disp. 21, n. 39. -
⁷ Part. 7, tr. 8, resol. 18.

1920, cod. comm. 900 et seqq., lex judic., 1130 et
seqq.; Austr., lex decembr. 1868), non intendit
remittere debitori illam debiti partem quam
nondum solvere potuit.

^{b)} Petrus Navarra videtur profecto sic te-
nere, *lib. 4, cap. 4, n. 57*, scribens: « Non
potest [qui eo casu bonis cessit] licite occul-
tare bona, ut decentiam sui status conservet;
nec cessio excusat a dicta reservatione ». Sed
n. 59, expresse contrarium tenet: « Patentur
etiam omnes, inquit, quod ea quae lucratur
post cessionem, si necessaria sunt ad decen-
tiam status, non tenetur restituere. Et mihi
ita videtur in utroque casu »; scilicet sive de-
bita ex delicto, sive ex contractu provenientes.

^{c)} Circa bonorum cessionem haec etiam

Limitatio-
nes.

700. - « Resp. II°. Ex parte CREDITORIS « excusat:

« 1°. Si is cui debet restitui, semel remiserit, expresse vel tacite; v. gr. si « laceravit tuum chirographum vel tibi « reddidit. Remissio autem haec debet « esse libera; non metu, fraude vel mendacio extorta. — Filiucci¹, Lessius².

« 2°. Excusat in foro conscientiae, si « solvisti ei cui debebat tuus creditor^{a)}. « — Lessius³, Bonacina⁴.

« 3°. Si compensatio facta est creditori « per commodum aequivalens, v. gr. per « procuracionem officii non gratis factam.

« 4°. Omitti aut saltem differri potest « restituito, immo aliquando debet, si creditor sit abusus; v. gr. si quis pecunias tibi mutuo datas repetat ad fornicanandum vel aliter peccandum. Item, si « eas repetat ad peccandum contra justitiam, sive inferendum damnum injustum « tertiae personae: nisi tamen ex negatione restitutionis, timeretur majus malum ». — [Vide dicta n. 697, v. *Probabilissimum*, et n. 571, v. *Secus etiam*].

Quaeritur hic 1°. *An liceat tibi rem alienam retinere vel accipere ex praesumpta voluntate domini*, nempe quod si peteres, libenter ille donaret?

Respondetur affirmative cum sententia satis communi, quam tenent Sanchez⁵ cum Angelo, Navarro, Aragon, Mendoza, Lopez; Lugo⁶ cum Silvestro, Tabiena, Sayro;

Holzmann⁷; Croix⁸ cum Lessio, Sà, Reginaldo et Dicastillo. Et expresse eam docet S. Antoninus⁹, ubi, loquens de obligatione restitutionis, ad quam tenetur qui accipit alienum invito domino, sic subdit: *Invito domino dicitur, quia, si credit dominum permissurum, et subest justa causa credendi, non tenetur*. — Ratio hujus sententiae est, quia malitia furti non tam consistit in ditescendo ex re aliena, quam in ditescendo cum damno domini graviter inviti; cum hoc praeceptum non furandi tantum ordinetur ad caritatem erga proximum servandam (ut diximus n. 534, qu. 2, v. *Sed probabilius*, et docet Lugo¹⁰ cum aliis). Unde, ut excuseris in tali casu a peccato, sufficit ut dominus non sit positive invitus. — Id confirmatur ex l. 47, § *Recte*, ff. de *furtis*, ubi legitur: *Recte dictum est, qui putavit se domini voluntate rem attingere, non esse furem; quid enim dolo fecit, qui putat dominum consensurum fuisse?* Confirmatur etiam ex doctrina S. Thomae¹¹, qui ait non esse proprietarium, religiosum qui donat aliquid, ponens spem in ratihabitione praelati; ratihabitio autem semper de futuro est.

Oppones id quod ait Suarez¹², nempe quod licentia interpretativa, quatenus daretur si peteretur, non est licentia, sed esset si peteretur; ideoque non sufficit ad valorem actus, v. gr. ad confessiones audiendas, ad assistendum matrimoniis. —

lib. 9, cap. 13, num. 2, v. *Dicitur: invito domino*. — ¹ De Praecept. particul., num. 599 et 600. — ² Lib. 3, part. 2, n. 462. — *Less.*, cap. 12, num. 49; et cap. 41, num. 79, v. f. — *Sà*, v. *Restitutio*, num. 31 (in edit. genuin., num. 33); cfr. v. *Furtum*, num. 3. — *Regin.*, lib. 23, num. 10. — *Dicast.*, de Restit., disp. 10, dub. 6, num. 112 et seqq. — ³ Part. 2, tit. 1, cap. 15. — ⁴ Disp. 16, num. 49. — ⁵ In 4, dist. 15, qu. 2, art. 5, solut. 4. — ⁶ De Relig., tr. 7, lib. 8, cap. 11, num. 5.

ex jure hodierno notanda veniunt: 1°. Decoctio (status debitoris solvere cessantis) est vel *inculpabilis* vel *culpabilis*. — In priori casu, si decoctus commercium exercent, tota ejus res agitur apud tribunal commercii ubi existit (faillite); secus, apud tribunal ordinarium (déconfiture). — In posteriori casu, decoctio judicatur, vel ut delictum (banqueroute simple), vel ut crimen (banqueroute frauduleuse), et inde proportionatis poenis plectitur. (Cod. Gall., 1268; Ital., 2090; Hispan., 1912; Austr., lex decembr. 1868; Germ., lex de cessione bonorum, 17 Maji 1896). — 2°. Creditores non

possunt recusare cessionem judicariam, nisi in casibus per legem exceptis, si debitor nempe sit extraneus, prodigus, fraudulenter decoctus, de furto aut usura damnatus, etc. — 3°. Cessio judicaria non confert creditoribus, ipso facto, dominium bonorum decocti, sed jus, vi cujus illa, ipsorum nomine, administrantur ac dein in ipsorum utilitatem venduntur.

700. - ^{a)} Modo debitum tui creditoris sit liquidum, ut limitant Lessius et Bonacina; nec tuus creditor, ut addit Bonacina, damnum inde patiat.

Objectio-
ni satisfi.

Sed respondetur cum Lugo¹ et Holzmann², quod ad audiendas confessiones atque assistendum matrimoniis, requiritur facultas praesens positiva, quae non habetur nisi de praesenti concedatur. Sed ad rem alienam accipiendam vel retinendam, non requiritur positiva voluntas domini; sed sufficit, ut diximus, quod ipse non sit positive invitus, saltem ad te excusandum a culpa gravi. Nam, si putas dominum invitum quoad modum, tunc non excusaberis a veniali; ut recte docet Sanchez³ cum Navarro, Cajetano, Armilla^{b)}, Sà^{b)}, Rebello, Ledesma^{b)}, etc.

Quaeritur 2°. *An debitor, aliquid donans suo creditori immemor debiti, excusetur a restitutione?*

Negat prima sententia cum Sanchez⁴, Laymann⁵, Sporer⁶, Bonacina⁷, Diana⁸, Salmant.⁹, etc. Ratio, quia, cum is sit debitor tum ex titulo justitiae tum ex titulo donationis acceptatae, non potest una solutione his duabus obligationibus ex diversis titulis ortis satisfacere. — Nec obstat 1°, ut dicunt, quod debitor, si memor sui debiti fuisset, non donasset, sed potius debitum solvisset; quia in contractibus non attenditur voluntas conditionalis, sed actualis. — Nec obstat 2° quod donatio fuerit facta per errorem, sive propter ignorantiam debiti, dantem causam donationi. Nam, ut dicunt Lessius¹⁰, Sanchez^{c)} et alii communiter, adhuc in contractibus gratuitis error non invalidat actum, etiam-

¹ Disp. 21, n. 55. — ² De Praecept. particul., n. 600. — ³ Decal., lib. 7, cap. 19, n. 13. — *Navar.*, Man., cap. 17, num. 138. — *Cajetan.*, Sum., v. *Furtum*, § *Secundum*. — *Rebel.*, part. 1, lib. 3, qu. 15, sect. 3, n. 14. — ⁴ Decal., lib. 1, cap. 13, n. 11. — ⁵ Lib. 3, tr. 2, cap. 12, n. 9. — ⁶ Tr. 1, cap. 1, n. 90, m. — ⁷ Disp. 1, d. Legib., qu. 1, punct. 10, n. 13, v. *Hoc tamen*. — ⁸ Part. 3, tr. 6, resol. 57, v. f. — ⁹ Tr. 11, cap. 2, n. 146. — ¹⁰ Lib. 2, cap. 18, n. 129. ¹¹ Lib. 1, tr. 4, cap. 4, n. 7, v. *Ceterum si quis*; cfr. lib. 3,

^{b)} Armilla, v. *Furtum*, n. 2; Sà, v. *Furtum*, n. 3; Petrus de Ledesma, Sum., part. 2, tr. 8, cap. 21, post concl. 2, dub. 7, v. *Dico 2*, videntur significare id esse veniale, dum negant dumtaxat esse mortale.

^{c)} Sanchez, Decal., lib. 1, cap. 13, n. 11, hoc non habet de gratuitis contractibus.

^{d)} Sanchez, Decal., lib. 1, cap. 13, n. 9 et 10; Suarez, de Relig., tr. 4, lib. 4, de Oratione publica, cap. 26, n. 8; Roncaglia, tr. 3, de Legib., qu. 1, cap. 5, qu. 6, non habent hanc limitationem.

si causam illi dederit, nisi adfuerit error in motivo donandi. Hinc si quis promiserit elemosynam pauperi, quia pauperem eum judicavit, non tenetur illam praestare, si postea sciat eum non indigere; quia error hic fuit in substantia. Contra vero, si postea sciat pauperem illum fuisse suum calumniatorem, tenetur dare, etiamsi non fecisset promissionem, si prius hoc novisset. Vide dicenda n. 714 et 715.

Limitant vero praefatam sententiam: 1°. Si obligatio restitutionis proveniat ex praecepto ecclesiastico; puta, si beneficiarius, obstrictus ad restitutionem fructuum ob omissionem Horarum vel residentiae, elemosynas postmodum erogaverit immemor suae obligationis. Ita Laymann¹¹, Sanchez^{d)}, Suarez^{d)}, Roncaglia^{d)}, Sporer¹² et Diana¹³. Et idem dicunt Roncaglia¹⁴ ac Bonacina^{e)} de omni restitutione ob debita incerta. — Limitant 2°. Quando probabiliter praesumitur creditor libenter debitum remissurus si rem cognitam haberet. Laymann¹⁵ et Sporer¹⁶. — Limitant 3°. Si obligationes essent aliunde quam ex justitia, puta si quis immemor voti, poenitentiae sacramentalis aut praecepti ecclesiastici, opus debitum praestaret; quia tunc bene satisfaceret, ut docent Laymann¹⁷, Suarez¹⁸, Sanchez¹⁹, Roncaglia²⁰, et Busenbaum^{f)} (*Lib. I, n. 163, ad 2, v. Is votum*) cum Azor^{f)} et Lessio^{f)}.

Secunda vero sententia, quam tenent Cardenas²¹, Rodriguez²², Mazzotta^{g)},

tr. 2, cap. 12, num. 9, n. — ¹² Tr. 1, cap. 1, num. 90, m. — ¹³ Part. 3, tr. 6, resol. 57. — ¹⁴ Tr. 3, de Legib., qu. 1, cap. 5, regul. in prax. m. — ¹⁵ Lib. 3, tract. 2, cap. 12, num. 9, i. — ¹⁶ Tr. 1, cap. 1, num. 90, n. — ¹⁷ Lib. 1, tr. 4, cap. 4, num. 7. — ¹⁸ De Relig., tr. 4, lib. 4, de Orat. publ. Eccles., cap. 26, num. 6. — ¹⁹ Decal., lib. 1, cap. 13, n. 9 et 10. — ²⁰ Tr. 3, de Legib., qu. 1, cap. 5, qu. 6, et regul. in praxi m. — ²¹ Cris., disp. 64, n. 24. — ²² Sum., part. 2, cap. 49, n. 2.

^{e)} Bonacina, disp. 1, de Legib., qu. 1, punct. 10, n. 14, oppositam sententiam tuetur.

^{f)} Busenbaum, lib. 1, tr. 2, cap. 3, dub. 2, n. 2 (cui consentit Azor, part. 1, lib. 7, cap. 2, qu. 6), concordat, « modo tamen non applicet ea pro alia re ». — Lessius autem, cap. 37, n. 59, satisfacere eum asserit, etsi contrarium animus habeat; unde satis ei erit, si animus mutaverit.

^{g)} Mazzotta, tr. 4, disp. 1, qu. 7, cap. 3, v. *Dico 3*. Quaeres, probabile quidem hoc esse concedit; ipsi vero magis probatur opinio sic

Remissio libera creditoris excusat.

Item, restitutio facta creditori creditoris.

Item, aequivalens compensatio.

Item, si creditor re sua sit abusus.

Alienum licite retinetur ex consensu praesumpto domini.

Limitatur haec sententia.

Juxta alios satisficit debito.

Croix ^{s)} cum Rebello, Tamburinius ¹ cum suo magistro Baldello (et probabilem censet Diana ², se revocans a prima sententia), affirmat talem donantem bene satisfacere suo debito ex justitia. (Et idem esse ait Mazzotta, si quis conferat suo creditori gratis officium aliquod saeculare, quod sit pretio aestimabile). — Ratio, quia in omni liberali praestatione, quisque praesumitur prius velle satisfacere obligationibus justitiae. Idque probatur ex *l. Cum ex pluribus 97, ff. de solution.*, ubi dicitur quod qui ex pluribus causis alteri debet pecuniam, et solvendo non exprimit ex qua causa solvat, censetur solvere pro causa potiore. Haec sunt verba textus: *Cum ex pluribus causis* (nempe propter infamiam, vel poenam, vel hypothecam) *debitor pecuniam solvit, utriusque demonstratione cessante, potior habebitur causa ejus pecuniae quae sub infamia debetur, mox ejus quae poenam continet, etc.* Et ratio ibi subditur (quod magis urget), quia praesumitur quod si debitor fuisset admonitus, pro causa potiore solvisset: *Quod verisimile videretur, diligentem debitorem admonitum, ita negotium suum gesturum fuisse.* Sic textus; ubi Glossa ³ addit: [Id est] *sua discretione vel ab amicis.* — Accedit alia ratio: quia oblivio debiti efficit ut donatio fuerit omnino involuntaria; qui enim donat censetur semper hanc actualem voluntatem (saltem implicitam) habere: *Dono, nisi teneat ex aliquo alio titulo potiore.*

Prima sententia est communior, et quidem valde probabilis; sed haec secunda sua probabilitate non caret. — Ad rationem enim praecipuam primae sententiae, nempe, quod in contractibus non conditionalis, sed actualis voluntas attenditur: respondetur quod in nostro casu

¹ *Rebell.*, part. 2, lib. 8, qu. 16, num. 25, v. *Verum major.* — ² Decal., lib. 1, cap. 3, § 7, v. *Solutio*, n. 4. — *Baldell.*, tom. 1, lib. 5, disp. 25, n. 18. — ³ Part. 5, tr. 13, resol. 94. — *Mazzotta*, tr. 4, disp. 1, qu. 7, cap. 3, v. *Dico 3... Quaeres.* — ⁴ In *l. Cum ex pluribus*, ad v. *Admonitum.* —

non sola voluntas conditionalis habetur, quae nunquam in actu adfuerit; sed habetur vera voluntas, ut supponimus, antequam absolute habita solvendi debitum, quae semper perseverat, quamdiu non revocatur. — Sed dices: debitor donans non potest in uno actu duas voluntates oppositas habere, unam donandi, alteram solvendi debitum. Sed respondetur quod donans immemor debiti potius censetur velle solvere ex prima voluntate habita, quam velle donare.

Tota igitur quaestio reducitur ad videndum an in hac solutione praevaleat prima voluntas generalis habita solvendi debitum, an secunda actualis donandi. Sed videtur satis probabile quod praevaleat prima voluntas, tamquam potior et praecedens. — Hocque probatur ex concessis ab eisdem DD. contrariis. Concedunt enim Laymann ⁴, Sanchez ⁵ cum Ledesma, juxta etiam quae diximus n. 210, quod si quis emisit votum non vovendi, et statuerit nolle futura vota valere, et postea immemor primi voti secundum emittat; tunc nullum erit hoc secundum votum: dummodo primum non retractet expresse vel virtualiter, nempe, si memor primi secundum faciat. Sic pariter Sanchez ⁶ et Laymann ⁷ dicunt non valere posterius testamentum, contra prius, habens clausulam ut per nullum aliud censeatur revocatum: nisi in secundo testamento per aliam clausulam expresse primum revocetur. — In his casibus quaero: Cur valeat primum votum, primum testamentum, et non secundum? Nulla utique alia ratio assignari potest, nisi quia illa prima generalis voluntas habita praevaleat secundae voluntati actuali. Si ergo talis impletio (loquendo de voto) satisfacit Deo, cur non homini?

Praeterea concedit Laymann ⁸, quod si quis promittit aliquid dare, et promissio

⁴ Lib. 4, tr. 4, cap. 2, n. 5, v. *Dico 3.* — ⁵ Decal., lib. 4, cap. 8, n. 17. — *Petr. Ledesma*, Sum., part. 2, tr. 10, cap. 4, dub. 5, v. *Dico 3.* — ⁶ Loc. cit., num. 17. — ⁷ Lib. 2, tr. 5, cap. 4, num. 3. — ⁸ Lib. 1, tr. 4, cap. 4, num. 7, v. *Caeterum.*

distinguens: « Si... donando eras ita animo dispositus, ut quamvis fuisses memor debiti, nihilominus dare voluisses », non satisfacis debito; « si vero ita eras dispositus, ut noluis- ses donare, sed dare pro debito », debito satisfacis. Et addit: « Talis autem animus col-

ligendus est ex circumstantiis, considerata causa tunc dandi; et in dubio favendum est tibi ». — Eademque distinctionem admittit Croix, *lib. 3, part. 2, n. 452*, quamvis adducat Rebellum pro sententia qualis hic a S. Alphonso exponitur.

Responde-
tur rationi
prioris sen-
tentiae.

acceptatur, si postea illud donat, primae donationis immemor, ad nihil aliud teneatur. — Hic rursus rogo: Quare hic non teneatur ad primam donationem, cum prima et secunda donatio sint duo actus distincti; nisi quia praevaleat anterior voluntas solvendi debitum, quam donandi? Nec valet dicere quod ambo isti actus pendeant ex eodem titulo liberalitatis; nam certum est hunc donantem potuisse ex eodem titulo donationis se obstringere ad duas obligationes. Quapropter in tantum is immemor primae donationis, per secundam illi primae satisfacit, in quantum praevaleat voluntas generalis jam prius habita potius solvendi debitum ex anteriori donatione contractum, quam iterum donandi. — Id quidem fortius dicendum in casu nostro, ubi agitur de solvendo debito contracto ex justitia, quod strictius obligat quam debitum ex donatione.

Cardenas, Cris., disp. 64, num. 25. — *Croix*, lib. 3, part. 2, num. 452. — *Mazzotta*, tr. 4, disp. 1, qu. 7, cap. 3,

Sed occurrit hic alia urgentior difficultas, nimirum, quod debitum certum non compensatur probabili satisfactione.

Sed respondetur cum Cardenas, Croix et Mazzotta, hoc procedere quando adest sola probabilitas facti; non autem quando accedit probabilitas juris.

Clarius explico: Quando debitum est certum, et probabilitas versatur circa factum solutionis, certe ex probabili solutione debitor non liberatur; quia solutio probabilis aequare non potest debitum certum. Sed hic probabilitas non est circa veritatem sive factum solutionis; sed circa effectum illius, scilicet quod per solutionem illam debitum sit probabiliter satisfactum, eo quod probabiliter adfuit satisfaciendi voluntas; haec enim est probabilitas juris sive proxima, qua debitor bene uti potest, ut diximus *Lib. I, num. 33* ^{h)}, cum Suarez,

v. *Dico 3... Quaeres*, v. f. — *Suar.*, in 1^{am} 2^{ae}, tr. 3, de Bonit. et Malit. actuum, disp. 12, sect. 6, n. 8.

^{h)} Numerus, qualis hic allegatur, minime convenit cum n. 33, *lib. 1* hujus editionis; sed est ex editione secunda Neapolitana, anni 1753, et sequentibus usque ad quintam, anni 1757, inclusive, in quarum tractatu *de Conscientia, lib. 1, n. 33*, haec legebantur:

« Sciendum est, quod nemo uti potest opinione probabili cum periculo damni vel injuriae proximi... At hic maxime advertendum, quod non possumus uti probabili cum damno proximi quando probabilitas est tantum facti, non autem si (in aliquibus casibus) adest probabilitas juris, quae reddit nos moraliter certos practice bene operari et prudenter, utendo opinione probabili de jure, vel probabilitate proxima ut communiter docent auctores nostri cum Suarez, *1. 2, t. 3, d. 12, sect. 6*; et Soto, *de Just., lib. 3, qu. 6, art. 5, ad 4*, qui ait: In omnibus negotiis magni momenti, etiam in magnam injuriam tertii, licitum est sequi opiniones probabiles. — Sed hic dices: Cur opinio probabili de jure in aliis materiis uti possumus, et non etiam in sacramentis, et pharmaco praebendo infirmis, cum in utroque damnus proximus pati possit? Egregie respondet Suarez, *loc. cit.*, dicens distinctione utendum: interdum enim opiniones sunt circa jus, scilicet an hoc sit prohibitum, nec ne; interdum vero circa res ipsas, ut in sacramentis, an hoc modo facta teneant; et in medicina, an hoc pharmacum sit utile vel periculosum. Dicendum 1°. Quotiescumque est opinio probabilis hanc actionem non esse prohibitam, potest aliquis formare conscientiam

certam tali opinione. Praeter auctores citatos favent huic conclusioni multa, quae adducit Navar. *d. c.* Si quis autem, *n. 48 et seqq.*, et in *Sum., c. 27, n. 288*; Silvest., *Angel., verb. Opinio*; significat s. Antonin., *part. 1, tit. 3, c. 10*. Ratio est, quia excedit ordinarium humanae facultatis majorem cognitionem obtinere in actionibus. Item, quia esset intolerabile onus obligare omnes homines ad conferendas singulas opiniones. Praeterea existimo illam rationem sufficientem, quia quandiu est iudicium, quod nulla sit lex prohibens actionem, talis lex non est sufficienter proposita, donec certius de illa constet. Dicendum 2°. Quando opiniones versantur circa res ipsas, saepe tenetur homo praeferre certam probabili, quando scilicet ex justitia vel caritate vitare damnum tenetur quod in re ipsa subest. Unde confirmatur ex differentia de jure vel de re: nam primum dicit ordinem ad operantem, et omnino tollit periculum malitiae; secundum vero dicit ordinem ad rem ipsam, et non tollit periculum detrimenti quod est in ipsa. Unde in priori est sufficiens excusatio sequendi probabile iudicium, quia nondum lex est sufficienter proposita; hic autem nulla est sufficiens excusatio, cum satis constet periculum in re ipsa manere. Huc usque Suarez.

« Ad quod clarius explicandum dico quod opinio probabilis aliter se habet, quando versatur circa substantiam rei, hoc est an res existat vel non: aliter circa modum rei, nempe an res sive actio sit honesta vel non. Nam quando opinio versatur circa substantiam, rei

Objic.: de-
bito certo
non satisfacit
probabili
solutione.

Respon-
detur et ex-
plicatur.

Prior opi-
nio, valde
probabili-
s; poste-
rior, non
improbabi-
lis.

Soto ¹⁾, Navarro, Silvestro, Angelo, Lugo, Salmant. et aliis.

701. - Quaeritur 3°. Quando debitor, in necessitate constitutus, excusetur a restitutione?

Hic distinguenda est primo necessitas gravis ab extrema, et dicendum quod si debitor aliter sibi non potest subvenire, nisi per bona quae restituere deberet; tunc non tenetur ea restituere et in extremam necessitatem se conjicere, etiamsi creditor in eadem necessitate constituatur nisi debitum ei restituatur. Haec est sententia communis, ut testantur Salmant. ¹⁾. Et hoc, etiamsi existet res debita in specie, ut docet Lessius ²⁾ cum Cajetano, Soto et Tolet, ac Sporer ^{a)}, contra Navarrum. Ratio, quia tunc omnia fiunt communia; cessatque potestas domini jure gentium introducta. — Excipe tamen cum Lessio et Palao ³⁾, nisi praecise ob subtractionem illam dominus in extremam necessitatem sit conjectus; quia auferre alicui rem sibi ad vitam necessariam est idem ac eum occidere. Unde in eo casu melior debet esse conditio domini prius possidentis.

Navar., Man., cap. 27, num. 288. - Silvest., v. *Opinio*, qu. 1. - Angel., v. *Opinio*, n. 2. - Lugo, de Just. et Jure disp. 16, n. 95 et seqq. - Salmant., tr. 13, cap. 4, n. 148; et cap. 1, num. 320 et seqq. — ¹⁾ Tr. 13, cap. 1, num. 272. — ²⁾ Cap. 16, n. 2 et 13. - Cajetan., in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 62, art. 5, ad 4. - Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 1, ad 4. - Tolet., lib. 3, cap. 39, num. 2. - Navar., Man., cap. 17, num. 60. - Less., cap. 16, num. 12. — ³⁾ Tr. 32, disp. 1,

opinio quantumvis probabilis non potest sufficere ut sit quod non est; ex. gr. ut sit sacramentum, quod probabiliter videtur esse sacramentum, sed revera non est sacramentum; vel pariter ut sit medicina, quod est revera potius venenum, cum de facto noceat. Quando vero opinio versatur circa modum rei, an sit honesta vel non; tunc opinio probabilis bene efficit ut actio sit honesta, licet forte per se non sit. Ratio, quia (ut late probatum est in dissert. de usu opinionis probabilis...) in iis casibus, in quibus probabiliter opinamur legem prohibentem non adesse vel saltem non esse satis manifeste propositam, tunc lex non obligat; et ideo tunc operatio, eo quod non sufficienter inveniamus eam a lege prohibitam, utique remanet honesta et licita ».

¹⁾ Sotus, de Just., lib. 3, qu. 6, art. 5, ad 4, non habet quod in loco citato priorum editionum ipsi S. Doctor tribuerat: « In speculabilibus namque scholarum disputationibus, (ita Sotus) nullum inde conflatur periculum, quod quispiam minus probabilis ingenii gratia de-

An autem, *transacta hujusmodi necessitate, debitor teneatur ad restitutionem?*

Distinguit Lessius ⁴⁾. — Et ait quod si restitutio debebatur *ex contractu*, tunc, quando per illum fuerat dominium rei jam translatum in debitorem, certe debet tantumdem restitui: quia tunc debitor consumpsit quod erat suum; unde debitum perseverat. Si vero res non fuerat translata in dominium alterius, ut in deposito, precario, etc.; tunc adhuc probabile esse dicit Lessius cum Petro Navarra, non teneri debitorem ad restitutionem ^{b)}.

Si autem restitutio facienda erat *ex delicto*, Lessius ⁵⁾ dicit probabile esse adhuc cum eodem Petro Navarra, non esse obligationem restituendi; sed probabilius recte ipse, cum Scoto, Richardo, Paludano ^{c)}, Silvestro, putat restitutionem esse faciendam. At vide dicta n. 520, Qu. 4, ubi distinximus pauperem in re et in spe.

Id autem quod licitum est auferre pro necessitate propria, licet quoque pro necessitate suorum, nempe uxoris, parentum et filiorum. — Ita Lessius ⁶⁾ cum Soto,

punct. 17, § 2, n. 6. — ⁴⁾ Cap. 16, n. 4. — Less., loc. cit., n. 5. - Petr. Navar., lib. 4, cap. 4, n. 26. — ⁵⁾ Loc. cit., num. 7. - Petr. Navar., loc. cit., num. 25 et 26. — Less., cap. 16, num. 6. - Scotus, in 4, dist. 15, qu. 2, § *Ad argumenta*, v. *Sed numquid*. (n. 37). - Richard. de Mediavil., in 4, dist. 15, art. 5, qu. 4, ad 5. - Silvest., v. *Restitutio V*, qu. 2. — ⁶⁾ Cap. 16, n. 14. - Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 1, ad 4, dub. 2.

fenadat; in practicis vero, quae aliena jura respiciunt, nefas est judici infirmiore opinio- nem sectari... Ubi pariles esse omnino contigerit opiniones, non est apertum scelus nunc unam nunc alteram opinionem amplecti; vix tamen carere potest scandalum ».

701. - ^{a)} Sporer perspicue ampliationem istam innuit, dum, *tr. 4, cap. 4, n. 77*, absolute negat talem teneri restituere, « quia... creditor amittit jus suum privatum domini ad illam rem, quae tunc omnino communis evadit, sicut fuisset ante rerum divisionem ».

^{b)} « Nisi re vel spe seu facultate propinqua dives sit », subdit Lessius; et idipsum notat S. Alphonsus infra.

^{c)} Paludanus a Lessio ex Silvestro citatur; a Silvestro autem absque ulla loci indicatione; et re vera Paludanus, *in 4, dist. 15, qu. 2, art. 1, concl. 5, (n. 8)*, de casu simili dumtaxat loquitur, et negat amissionem rei alienae excusare a restitutione, quando res illa illicite erat accepta vel retenta tempore quo amissa est: « quia, subdit, in delictis tenetur delin-

Transacta necessitate, quandoque restituendum.

Si debitor graviter egeat, potest differre in quovis debito.

Quid si necessitas praevideatur perpetua.

Lopez et Tolet, qui admittit etiam pro necessitate fratrum.

702. - In gravi autem necessitate plura alia distinguere oportet, et dicendum

1°. Quod si solus debitor est in necessitate gravi constitutus, certe potest restitutionem differre, quando debitum est ex contractu; ut fatentur omnes apud Croix ¹⁾. Si vero ex delicto, negant posse differri restitutionem Sotus, Molina ^{a)}, etc. ²⁾. Sed communiter affirmant Palaus ³⁾, Salmant. ^{b)}, S. Antoninus ⁴⁾; et Croix ⁵⁾ cum Lugo ^{b)}, Scoto ^{b)}, Navarro, Azor, Silvestro ^{b)}, Laymann.

Quod si necessitas autem praevideatur perpetua, in eo casu putat Croix ⁶⁾ debitorem teneri restituere saltem diversis vicibus parcissime vivendo. Citat autem ibi Illung, qui dicit posse excusari etiam in perpetuum, si damnum subeundum a

Ludov. Lopez, Instruct. consc., part. 1, cap. 53, i. f., v. *Si tamen*. - Tolet., lib. 8, cap. 39, num. 2. — ¹⁾ Lib. 3, part. 2, num. 430. — Sotus, de Just., lib. 4, qu. 7, art. 4, in med. — ²⁾ Ap. Croix, lib. 3, part. 2, n. 430. — ³⁾ Tr. 32, disp. 1, punct. 17, § 2, n. 4. — ⁴⁾ Part. 2, tit. 2, cap. 8, § 2. — ⁵⁾ Lib. 3, part. 2, n. 430. - Navar., Man., cap. 17, n. 58 et n. 62, v. *Inferitur 6*. - Azor, part. 3, lib. 4, cap. 39, diff. 3, § *Secunda opinio*, v. *In hac re*. - Laym., lib. 3, tr. 2, cap. 12, n. 2. — ⁶⁾ Loc. cit., n. 431. - Ills., tr. 4, disp. 3, n. 249. —

quens emendare damnum, etiam si nihil sibi adsit ».

702. - ^{a)} Molina, *tr. 2, disp. 754, n. 2*, id sane docet, sed cum multis distinctionibus. — Et primo quidem de casu quo « detrimentum in eo solo sit positum, quod res restituenda sit magna, eique opportuna qui restitutionem est facturus »; tunc: « Quando restituendi obligatio ex eo oriretur, quod is qui restituere tenetur possideret aliena, quae furto, usuris aut simili alio delicto acquisivisset, non dubito teneri statim restituere totum, nihil impediendo quod ipsi id esset necessarium ad conservandum suum statum... nihilque impediendo quod necessarium ipsi esset mendicare ». Excipit solum casum quo illa bona omnino vel magna ex parte dissipasset et haberet bona patrimonialia cum spe probabiliter restituendi paulatim intra non admodum longum tempus. — Si vero quis « damnum magnum injuste dedisset, quod ob sui magnitudinem restituere integre non posset statim, nisi ad summam redigeretur paupertatem, sui status conditione spectata »; et sua culpa se in has angustias redegisset, eandem opinionem tenet Molina quam in primo casu, cum eadem exceptione; si autem sine sua culpa in eum miserum statum dejectus esset, sed nulla spes superesset ex dilatione debitorem ali-

debitore esset notabiliter majus damno creditoris. Et idem sentit Lugo ⁷⁾; qui subdit tamen, quod ad excusandum debitorem ex contractu, deberet is subire damnum duplo excedens debitum; ex delicto, damnum quadruplo excedens debitum et damna creditori obvenientia ex omissione restitutionis, ad quae fur procul dubio tenetur ^{c)}.

Dicendum 2°. Quod pariter excusabitur debitor, si restituendo decisurus sit e suo statu juste acquisito, ita ut in gravem necessitatem incidere debeat. Palaus ⁸⁾, Viva ⁹⁾ cum Tamburino et Bonacina; Salmant. ¹⁰⁾ cum Prado, Bañez, Villalobos, Dicastillo, Tapia. — Dixi: *juste acquisito*; nam secus dicendum, si status injuste acquisitus fuisset ex usuris, etc.; ut communiter limitant Palaus ¹¹⁾, et Salmant. ¹²⁾ cum auctoribus citatis. Sicut etiam limitant Palaus ¹³⁾ cum

Amissio status juste acquisiti excusatur.

Secus, amissio status injuste acquisiti.

⁷⁾ Disp. 21, n. 21. — ⁸⁾ Loc. cit., § 2, n. 1 et 4. — ⁹⁾ De Restit., qu. 6, art. 1, num. 3 et 6. - Tambur., Decal., lib. 8, tr. 4, cap. 1, § 9, n. 5. - Bonac., disp. 1, de Restit., i. g., qu. ult., punct. 1, n. 24. — ¹⁰⁾ Tr. 13, cap. 1, n. 269. - Prado, cap. 17, qu. 8, n. 16 et 17. - Bañez, in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 62, art. 8, dub. 2, concl. 2 et 4. - Villal., part. 2, tr. 11, diff. 20, n. 6 et 7. - Dicast., de Restit., disp. 10, dub. 3, n. 55 et seqq. - Tapia, tom. 2, lib. 5, qu. 31, art. 4, n. 2 et 4. — ¹¹⁾ Tr. 32, disp. 1, punct. 17, § 2, n. 5. — ¹²⁾ Tr. 13, cap. 1, n. 269. — ¹³⁾ Loc. cit., n. 5.

quando restitutum esse, teneri eum statim restituere integre; si adsit ejusmodi spes, probabiliter in utramque partem posse disputari. — Denique, « quando detrimentum in eo quod debitor statim restituat, est in rebus suis propriis, atque est notabile », quaerit Molina « utrum etiam quando restituendi obligatio ortum habet ex delicto debitoris... possit debitor licite differre solutionem ». Et ait: « Affirmanter est respondendum ».

^{b)} Salmant., *tr. 13, cap. 1, n. 272*; Lugo, *disp. 21, n. 6*; Scotus, *in 4, dist. 15, qu. 2, art. 4, v. De 5° (n. 33)*; Silvester, v. *Restitutio V, qu. 1, 3 et 4*, absolute loquuntur, non distinguentes inter debitum ex contractu et debitum ex delicto. Lugo tamen videtur intelligere etiam suam opinionem de delicto, cum n. 21 absolute excuset a restituendo propter detrimentum grave perpetuum, etsi debitum ex delicto contractum fuerit.

^{c)} Lugo, *loc. cit., n. 22*, haec dicit non assertive, sed dumtaxat hypothetice: « Si ad omitendam omnino, inquit, solutionem debiti ex contractu, sufficeret detrimentum duplo excedens valorem debiti, ad omitendam omnino solutionem debiti ex delicto requiretur detrimentum quadruplo excedens valorem debiti et damnum emergens ex lucro etiam cessante creditori, propter omissionem solutionis ».

Silvestro^{d)} ac Petro Navarra, atque Croix¹ cum Laymann^{e)} et communi, si debitor propria culpa, nempe ludis et comestationibus, in illum miserum statum devenit; sed in hoc casu, mihi et aliis doctis junioribus durum videtur damnare debitorem ad restituendum, si ille statum juste jam acquisierit. Hic autem bene advertunt S. Antoninus², Elbel³, Holzmann⁴, et Sporer⁵ cum communi, quod, licet tunc debitor ad restituendum non teneatur totaliter mutare statum; tenetur tamen illum diminuere quantum potest, scilicet dimittendo splendorem equorum, famulorum, etc.^{f)}

703. - Sed dubitatur^{1°}. *An in gravi necessitate debitoris et creditoris sit obligatio restituendi?*

Respondetur: Si creditor jam necessitatem gravem patitur, et debitor tunc ea non laborat, sed laborabit restituendo; certe tenetur restituere, quamvis in necessitatem gravem sit concijendus. Quia in aequali necessitate gravi praefendus est creditor, ut magis ab ea eximatur ipse creditor innocens, quam debitor; sive hic sit ex delicto, sive ex contractu. — Ita communiter Lessius⁶, Salmant.⁷; et Croix^{a)} cum Azor^{a)}, Laymann^{a)}, Dicastillo^{a)}, Molina, Sporer, etc.

Si vero debitor jam constitutus sit in necessitate gravi, Dubium est: *an teneatur restituere, quando creditor eadem necessitate laborat?*

Petr. Navar., lib. 4, cap. 4, num. 43 et 44. — ¹ Lib. 3, part. 2, n. 430. — ² Part. 2, tit. 2, cap. 8, § 3, v. *Si tertio modo*. — ³ De Restit., n. 347. — ⁴ De Restit., n. 507. — ⁵ Tr. 4, cap. 4, n. 65. — ⁶ Cap. 16, n. 19, juncto n. 20. — ⁷ Tr. 13, cap. 1, n. 270. — *Molina*, disp. 754, n. 2, v. *Quando vero absque*. — *Sporer*, tr. 4, cap. 4, n. 71 (non citatur a Croix). — *Prado*, cap. 17, qu. 8, n. 12. — ⁸ Tr. 13, cap. 1,

^{a)} Silvester, v. *Restitutio V*, qu. 3, hoc non habet, quidquid dicat Palaus; neque alibi quod reperire poterim.

^{e)} Laymann male citatur a Croix; contrariam enim sententiam tenet, *lib. 3, tr. 2, cap. 12, n. 2*.

^{f)} Et hoc valet juxta auctores citatos, non solum quando ex sua culpa ad impotentiae statum redactus sit, sed etiam in casu principali hic exposito, scilicet quando debitor excusatur a restitutione, ex eo quod deiciendus foret a statu juste acquisito.

703. - ^{a)} Croix, *loc. cit.*, n. 430; Azor, *part. 3, lib. 4, cap. 39, diff. 3*, v. *In hac re*;

Prima sententia affirmat cum Prado, Trullench^{b)}, apud Salmant.⁸ Et hanc sequitur ut probabilior Roncaglia⁹, quando debitum est ex delicto. — Ratio istorum, quia, extra casum quo debitor in extremam necessitatem decidere debeat, in aequali necessitate semper reputanda est melior conditio creditoris innocentis. Secus tamen censet Roncaglia, si debitum esset ex contractu.

Secunda vero sententia tenet, in eo casu posse debitorem etiam ex delicto differre restitutionem: dummodo res ablata non exstet in specie^{c)}, et modo non praecise per illam ablationem creditor in gravem necessitatem sit conjectus. Ita Lessius¹⁰, Palaus¹¹. Et probabilem vocant Roncaglia; et Trullench cum Silvio^{d)}, apud Salmant.¹², qui eam aequae probabilitatem putant. — Et revera videtur sua probabilitate non carere; quia in eo casu, si restitutio facienda esset, non tantum aequale damnum debitor sustineret deberet, sed multo majus quam creditor. Cum enim is gravi necessitate jam laboret, certe non posset restituere, nisi cum gravissimo incommodo, ita ut quasi in extremam necessitatem se conjicere videretur.

Dubitatur^{2°}. *An talis debitor, restitutionem differens ex justa causa, teneatur reddere creditori interesse quod hic patitur ex dilatione?*

Negat Palaus¹³ cum Petro Navarra, et Lessio ex parte. Quia, ut dicit, damnum

num. 273. — ² Tr. 13, qu. 2, de Restit., cap. 9, qu. 2. — *Roncaglia*, *loc. cit.* — ¹⁰ Cap. 16, n. 20. — ¹¹ Tr. 32, disp. 1, punct. 17, § 2, n. 7. — *Roncaglia*, tr. 13, qu. 2, de Restit., cap. 9, qu. 2. — *Trull.*, lib. 7, cap. 15, dub. 2, num. 10. — ¹² Tr. 13, cap. 1, n. 273. — ¹³ Tr. 32, disp. 1, punct. 17, § 10, n. 2. — *Petr. Navar.*, lib. 4, cap. 4, n. 56. — *Less.*, cap. 16, n. 32 et 33. —

Laymann, *loc. cit.*, n. 2; Dicastillus, *de Rest.*, disp. 10, dub. 3, n. 30, absolute et absque ulla distinctione debitorem ad restitutionem obligant, si uterque, debitor nempe et creditor, sint in aequali necessitate gravi.

^{b)} Trullench, *lib. 7, cap. 15, dub. 2, n. 8*, absolute et absque ulla distinctione ad restitutionem obligat, quando creditor pari necessitate laborat.

^{c)} Hanc conditionem, ut scilicet res ablata in specie non exstet, Lessius non apponit.

^{d)} Silvius ita profecto citatur a Salmant.; sed loco citato, id est *in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 8, quaer. 1, concl. 2*, absolute scribit: « Pro-

Juste differens, juxta alios, non tenetur de damno emergente.

Probabilius distinguendum.

Restituens per alium qui rem sibi retinet, liber est juxta alios.

creditori tunc non obvenit ex illa prima injusta acceptione; sed ex retentione posteriori quae juste fit. — Sed probabilius dicendum cum Viva^{e)}, Salmant.¹, Bonacina^{e)} et Villalobos^{f)}, quod si debitum sit ex contractu, tunc non debetur interesse, quando juste differtur solutio. Secus vero, si ex delicto; quia tunc prima injusta acceptio revera fuit culpabilis causa damni. — Vide dicta n. 680.

704. - Quaeritur^{4°}. *Si fur mittat domino rem ablatam per confessarium aut virum fidelem, et iste sibi illam retineat; an teneatur iterum restituere?*

Negat Castropalaus^{a)}, Scotus^{b)}, Gabriel^{c)}, Ledesma, etc. Et hanc opinionem probabilem vocant Trullench, Filliucci, etc., apud Salmant.³, quibus olim adhaesi. — Eadem enixe tuetur Felix Potestas³, dicens: *Sicut enim fur et debitor ad nil amplius teneretur, si ex consensu expresso creditoris, de restituendo per intermediam personam, rem restituendam traderet in-*

¹ Tr. 13, cap. 1, n. 274. — *Petr. Ledesma*, Sum., part. 2, tr. 8, cap. 13, concl. 7, dub. — *Trull.*, lib. 7, cap. 14, dub. 11, n. 11. — *Fill.*, tr. 32, n. 135. — ² Tr. 13, cap. 1, n. 187. — ³ Exam., tom. 2, n. 179. — ⁴ Cap. 16, n. 65 et 66. — ⁵ Disp. 21, n. 59. — *S. Anton.*, part. 2, tit. 2, cap. 4, § 1. — *Navar.*, Man., cap. 17, n. 67. — *Sayr.*, Clav., lib. 10, tr. 6, cap. 6,

babile est debitorem valde gravi necessitate naturae, licet non extrema, laborantem, posse differre restitutionem, etiamsi creditor in simili necessitate versetur. Quia talis necessitas est vicina extremae; in qua proinde etiam melior videtur esse conditio possidentis ».

^{e)} Viva de debito ex delicto plane concordat, *de Restit.*, qu. 6, art. 1, n. 7; sed in debito ex contractu, non eximit debitorem a solvendo interesse ob quamcumque justam solutionis dilationem, sed ob illam solum quae ex necessitate petitur; si autem debitor « differat solutionem ad vitandum suum magnum incommodum, videtur obligandus ad restitutionem damni, quod creditor patitur ex dilatione restitutionis ». — Eademque sententiam tenet Bonacina, *disp. 1, qu. ult., punct. 1, n. 40*, quamvis a Salmant. citetur ut refert S. Alphonsus.

^{f)} Villalobos, citatus a Salmant. prout asserit S. Alphonsus, non tamen, *part. 2, tr. 11, diff. 20, n. 12*, distinguit debita ex delicto a debitis ex contractu; et absolute a solutione damni emergentis excusat eum, qui juste restitutionem differt.

704. - ^{a)} Castropalaus, *tr. 32, disp. 1, punct. 17, § 9, n. 4*, propendit quidem, ut

intermediae personae, quae tamen pro se surriperet; ita ad nihil tenetur, si id faciat ex consensu tacito creditoris; quoniam taciti et expressi consensus eadem est vis, quia tacitus creditoris consensus habetur in casu, quo debitor seu fur non potest personaliter sine periculo infamiae restituere.

Sed oppositum docet sententia communis et tenenda, cum Lessio⁴, Lugo⁵, qui mordicus eam tuetur (et contrariam vocat parum probabilem, spectata ratione), et citat pro se S. Antoninum, Navarrum, Sayrum, Petrum Navarra^{d)}, Silvium, etc. Item Sporer⁶ cum Molina, Toletus^{e)}, Rebello, Fabro; Salmant.⁷, Croix⁸. — Ratio, quia debitor ex delicto tenetur efficaciter et cum effectu reddere dominum indemnem. Et hoc, sive restituatur res furata in individuo, cum furis crimen sit jam vera causa, ut tunc res pereat, prout bene ajunt Lugo et Sporer cum aliis; sive restituatur valor rei, et mittatur ad credi-

num. 3 et 5. — *Silvius*, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 5, quaer. 7, concl. 6. — ⁶ Tr. 4, cap. 4, n. 15. — *Molina*, tr. 2, disp. 754, n. 2, v. f. — *Rebell.*, part. 1, lib. 2, qu. 13, n. 11 et 13. — *Philip. Faber*, in 4, dist. 15, qu. 2, disp. 50, n. 143 et 159. — ⁷ Tr. 13, cap. 1, n. 188. — ⁸ Lib. 3, part. 2, n. 364 et 422. — *Lugo*, disp. 21, n. 59. — *Sporer*, tr. 4, cap. 4, n. 15.

ipse dicit, et Salmant. referunt, in hanc sententiam; sed expresse tenet oppositam, quam S. Alphonsus tenendam esse asserit.

^{b)} Scotus, *in 4, dist. 15, qu. 2, v. De quinto (n. 34)*, loquens de restitutione facienda propter occultam boni alieni ablationem, dicit restitutionem istam posse fieri, « per aliam personam secretam et fidelem, et expedit quod per confessorem, quia sibi est crimen detectum in confessione; et de ejus fidelitate, quod restituat fidei suae commissum, satis debet credi ». Neque aliud habet.

^{c)} Gabriel Biel, quidquid dicant Salmant., *in 4, dist. 15, qu. 2, art. 3, dub. 4* diserte oppositam opinionem tuetur, quae est opinio S. Alphonsi.

^{d)} Petrus Navarra, *lib. 4, cap. 5, dub. 1, n. 7 et seqq.*, huic secundae sententiae adhaeret, sed casu quo res non amplius in sua specie exstat; si vero adhuc exstaret, idem tenet, sed sub formidine, *n. 10 et seqq.*; a qua demum sententia recedit, *n. 13*; et oppositae adhaeret, « ne nimis nobis, inquit, confidere videamur ». Minus igitur accurate pro secunda sententia a Lugo absolute adducitur.

^{e)} Toletus, *lib. 5, cap. 24, n. 2*, dicit, quodsi « obligatio restitutionis nascitur ex ratione acceptionis: quocumque... modo pereat, perit

S. Doctor cum communi adhuc obligat.

torem. Quo casu fortius probatur nostra sententia, ex eo quod dominium pretii illius manet apud furem, donec pecunia ad creditorem perveniat, adeo ut possit illam repetere ad suum libitum; si ergo perit, cur perire debet creditori innocenti, et non furi, qui adhuc illius dominus est? — Ratio autem a priori est: quia debitor ex delicto tenetur ad omne damnum, etiam fortuitum (ut certum est apud doctores) quod domino evenit ex sua injusta ablatione. Ergo quomodocumque res pereat, etiam sine ulla nova culpa furis, debet damnum domino resarciri.

Dices: Eo casu, cum fur non teneatur se prodere, praesumitur creditor consentire ut debitum per alium restituatur periculo sui; alias irrationabiliter peteret ut fur restitueret per se ipsum. — Respondeo: Non tenetur quidem fur per se ipsum restituere; sed tenetur vere et cum effectu indemnem suum creditorem reddere; et cum faciat id quod potest ad restituendum, hoc sufficit utique ad ipsum excusandum a novo peccato, non autem ad liberandum a restitutione. Creditor autem, licet praesumatur consentire in missionem, non tamen censetur nec tenetur remittere jus suum, donec creditum consequatur. Irrationabiliter quidem ipse peteret ut fur se proderet; sed non irrationabiliter petit ut indemnem servetur. — Nec valet dicere quod si creditor expresse consentiret in huiusmodi missionem, jam fur liberaretur; nam tunc creditor, virtute sui expressi consensus, debitum haberet pro accepto,

Less., cap. 16, n. 67. — Sporer, tr. 4, cap. 4, n. 19. — Tambur., Decal., lib. 3, tr. 4, cap. 1, § 5, n. 7. — Tambur.

in damnum accipientis », qui proinde adhuc ad restitutionem obligatur.

f) Debitor tamen, quicumque sit, ab omni onere eximitur: 1º. Si creditor (item, si lex aut iudex) designaverit personam per quam, aut modum quo sibi rem debitam mitti velit. 2º. Si reliquerit libertatem eligendi personam, quam vellet, modo prudens et fidelis eligatur. — Confessarius igitur, qui onus restituendi pro poenitente in se assumpsit, prudenter creditorem interrogabit, qua ratione rem ad se mitti cupiat.

g) Seu clarius cum Tamburinio: Posse te sequi primam opinionem in hoc casu, etiamsi in aliis casibus sequaris secundam. Et haec quidem dicit Tamburinius, si confessarius

et periculum in se susciperet. Sed in casu nostro nec praesumitur, nec tenetur habere debitum pro accepto, nisi cum effectu recipiat.

Olim primam sententiam vere probabilem censebam; sed ex rationibus mox allatis melius postea perpensis, de illius probabilitate valde dubito. — At, quia Lessius, et Sporer cum Tamburinio, non audent primam opinionem damnare, nec ipse audeo f).

Quid, si, cum dominus sit certus, confessarius imponat furi ut det pauperibus pro anima domini, et ille dat?

Tamburinius dicit, quod si teneri potest prima sententia, potest etiam et haec g); quia dominus non debuit esse invitus quod fur confessario bona fide iudicanti obediat dando eleemosynam. Tanto magis quia, si denuo ille restituat, dominus plus recipiet suo credito, recipiendo creditum et bonum spirituale per eleemosynam jam illi applicatum. — Huiusmodi satisfactioni nec etiam acquiesco. Quamvis eum qui vellet hanc opinionem sequi, nec etiam audent damnare Sporer et Tamburinius.

Secus tamen esset, dicit idem Tamburinius g), si confessarius mala fide suaserit furi restituere pauperibus; quia tunc videtur dominus nunquam consensisse in hoc casu, et rationabiliter invitatus praesumitur h).

705. — Quaeritur 5º. Quando reus morte plectitur, an haeres ejus teneatur restituere damna causata per crimen?

Negant Scotus a), etc., apud Croix 1. — Sed contrarium est dicendum cum Croix,

loc. cit., n. 8. — Sporer, loc. cit., n. 20. — Tambur., loc. cit., n. 8. — 1 Lib. 3, part. 2, n. 465. — Croix, loc. cit.

bona fide ita consuluerit; quod satis innuit secus fore, si confessarius mala fide idem consilium dederit; sed Tamburinius hoc ultimum assertum non docet expressis verbis.

h) S. Alphonsus, in *Istruzione e Pratica*, cap. 10, n. 106, alium addit casum, huic valde affinem: « Si vero dominus esset certus, inquit, et confessarius imprudenter Missas celebrare fecisset; ait Tamburinius quod si prima opinio opposita, est probabilis in primo casu, probabile est etiam in isto, debitorem ad nihil teneri. Sed neque huic acquiescere valeo, quia semper creditor petit suum, de quo disponere vult suo, non aliorum arbitrio ».

705. — a) Scotus non videtur recte hic citari a Croix; et potius insinuat contrariam

Si reus morte plectitur, haeres tenetur de damno. Exceptio.

Limitatio exceptio- nis.

Quando et quantum in dubio restituendum.

Sporer b) et aliis communiter. Censet tamen probabile Croix 1 cum Soto c), Lessio, Filliuccio d), Busenbaum etc., excusari haeredem a restitutione, si compensatio damnorum non petatur; quia tunc partes praesumuntur condonare. Nisi res adhuc exstaret, ut bene limitant Croix e) et Sporer e); vel nisi, ait Lugo, damnum esset valde f) grave.

706. — Possessor bonae fidei, in dubio an factus sit ditior, ad nihil tenetur; quia tunc possessio est pro libertate. Ita Croix 2 cum Sanchez, Tamburinio, Rosmer, etc. — Pariter etiam in dubio an debeas plus vel minus, teneris tantum ad minus. Croix 3.

1 Lib. 3, part. 2, n. 465. — Less., cap. 9, dub. 22, n. 139. — Busenb., lib. 3, tr. 5, cap. 2, dub. 6, art. 3, n. 10. — Lugo, disp. 11, n. 49. — 2 Loc. cit., n. 568. — Sanchez, Decal., lib. 2, cap. 23, n. 36 et 37. — Tambur., Decal., lib. 1, cap. 3, § 7, v. Restitutio, n. 10. — Rosmer, Concl. theol. de Actib. hum.,

— Sic quoque in dubio an sis cooperatus ad damnum alienum, non teneris. Croix 4. — In dubio autem an res restituenda sit materia gravis aut levis, teneris sub gravi rem restituere, ne exponas dominum periculo grave damnum sustinendi. Ita Croix 5 cum Cardenas.

An autem possessor bonae fidei, superveniente dubio an res sit aliena, et dubio manente post debitam diligentiam adhibitam, teneatur aliquid restituere? — Respondetur negative. Vide quae super hac quaestione fuse diximus, *Lib. I, n. 35 et 36*.

Et quid, si superveniente dubio negligat inquirere? — Vide *ibi, n. 37*.

de Consc. dubia, § *Resolvuntur dubia circa alias mater.*, v. *Colligitur 6º*; et § *Resolvuntur aliae similes quaest.*, qu. 10, v. *Quodsi is.* — 3 Lib. 3, part. 2, n. 568. — 4 Loc. cit., n. 574. — 5 Lib. 3, part. 2, n. 575. — Cardenas, Cris., part. 4, dissert. 23, n. 116.

opinionem, quae est opinio S. Alphonsi; scribit enim in 4, *dist. 15, qu. 3, art. 2, n. 6*, poenam quidem capitis esse restitutionem aequivalentem vitae quam homicida abstulit, sed subdit: « Nec hoc solum, sed si interfectus sustentabat aliquos, patrem vel matrem, vel propinquos, tenetur interfectorem omnibus illis ad tantam restitutionem, quantum illis abstulit per interfectionem illius ».

b) Sporer, *tr. 5, cap. 3, n. 236*, id sane tenet in rigore juris; in praxi tamen admittit iudicem censi, per mortis sententiam, reum ab omni compensatione absolvisse.

c) Sotus quaerit utrum haeredes homicidae teneantur de damno in conscientia, et respondet, *de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 3, de 3 argum.*, v. *Ex his fit, et in fine*: « Ipsos teneri, si defunctus bona reliquit: alias minime.

Injuriam autem compensare non item convinctur, nisi vivens homicida condemnatus esset, transiretque in rem judicatam, ut pro injuria tantum solveret ».

d) Filliuccius, quidquid falso dicat Croix, haec, *tr. 32, n. 214*, scribit: « Quando quis damnatur morti [propter homicidium] ex officio iudicis, sive pars laesa instet sive non, non excusatur a restitutione damnorum temporalium, si reliquit bona sufficientia ».

e) Croix, *loc. cit., n. 465*, his verbis limitat istam sententiam: « Nisi adhuc exstarent v. g. res furto ablatae, vel haeredes essent per illas ditiores facti; tum enim foret obligatio eas restituendi, uti recte Sporer »; qui revera ita docet, *loc. cit., n. 236*, de casu quo haeredes ditiores facti sunt.

f) Lugo dicit: « satis » grave.